

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Ольга Коваленко

Інтернет-
підтримка

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 КЛАС
ЧАСТИНА 2

Рослини — символи України

Явір — символ козацької сили.

Вишня — символ рідної землі та матері.

Тополя — символ дівочої краси.

Верба — символ весни і Батьківщини.

Барвінок — символ життєвої сили. Провісник весни.

Калина — символ вогню, українського роду і неньки-України.

Мальва — символ любові до рідної землі, свого народу, батьківського дому.

Волошки — символ скромності й привітності.

Мак — символ краси й молодості.

Соняшник — символ сонця, праці й добробуту.

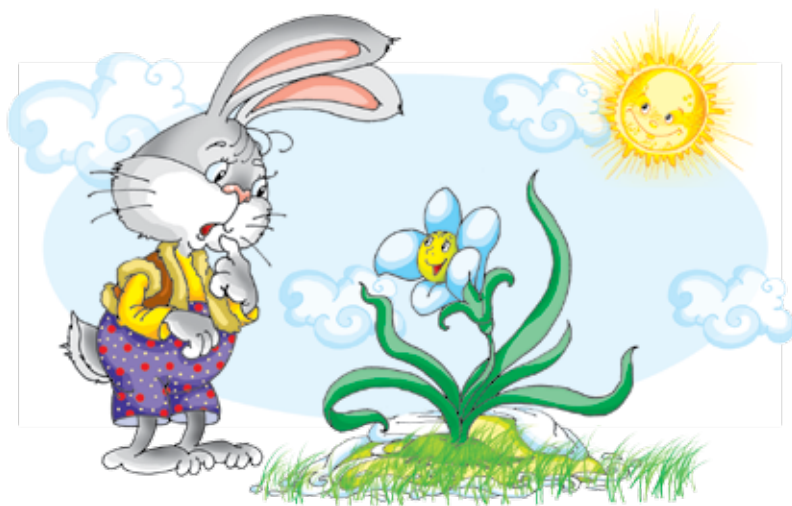
Ольга Коваленко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
з навчанням російською мовою
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах, з аудіосупроводом)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2019

УДК 811.161.2:37.016(075.2)
К56

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми
закладів загальної середньої освіти з навчанням російською мовою

Художники: *С. Л. Огурцов, О. В. Зеркалій, О. С. Вакулєнко,
Т. В. Ярова, Н. І. Гордієнко, Н. Л. Рудіян*

Коваленко О. М.

К56 Українська мова та читання: підруч. для 2 кл. з навчанням російською мовою
закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом) : Ч. 2. /
Ольга Коваленко. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 128 с. : іл.

ISBN 978-617-09-5209-7

УДК 811.161.2:37.016(075.2)

Інтернет-підтримка
Електронні матеріали до підручника
розміщено на сайті
interactive.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-5202-8
ISBN 978-617-09-5209-7 (Ч. 2)

© Коваленко О. М., 2019
© Огурцов С. Л., ілюстрації, 2019
© Зеркалій О. В., ілюстрації, 2019
© Вакулєнко О. С., ілюстрації, 2019
© Ярова Т. В., ілюстрації, 2019
© Гордієнко Н. І., ілюстрації, 2019
© Рудіян Н. Л., ілюстрації, 2019
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2019

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ

Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її вічно живу і нову,
і мову її солов'їну...

Володимир Сосюра

Умовні позначення

— початок уроку

— домашнє завдання

**§ 1. Усне і писемне мовлення.
(Устная и письменная речь)**

 1. Розглянь малюнок. Прочитай.

Андрійко розповідає про зимові канікули.
Андрійко (*що робить?*) розповідає, говорить.
Діти (*що роблять?*) слухають.

Розкажи про свої зимові канікули.

Ти (*що робив?*) розповідав.

Учителька й учні (*що робили?*) ... .

Пригадай!

Мовлення (речь) буває усним і писемним.
Слухання і говоріння — це усне мовлення.
Читання і письмо — писемне мовлення.

---

2. Прочитай. Спиши. Яким мовленням, усним чи писемним, ти скористаєшся під час виконання вправи?

Багато народів живе на Землі. У кожного з них своя мова. Ми живемо в Україні. Державна мова України — українська.

Україна

український

Дотримуйся основних вимог до усного і писемного мовлення.

Говори

чітко

виразно

правильно

Пиши

охайно

каліграфічно

без помилок

3. Порівняй. Вимовляй правильно.

мама	—	ма́ма
белка	—	бі́лка
рука	—	рука́
лодка	—	чо́вен
бабушка	—	бабу́ся
пуговица	—	гу́дзик
парта	—	па́рта
лес	—	ліс
январь	—	сі́чень

Випиши українські слова в три стовпчики:

- 1) слова, вимова і написання яких у російській та українській мовах однакові;
- 2) слова, вимова і написання яких несуттєво відрізняються в обох мовах;
- 3) слова, які в російській та українській мовах звучать і пишуться по-різному.

Українська і російська мови є близькоспорідненими.

4. Прочитай. У якому прислів'ї йдеться про усне мовлення, а в якому — про писемне? Доведи свою думку.

Якщо не знаєш сам, слухай того, хто знає.
Слово не горобець, як вилетить, то вже його не впіймаєш.

Не пером пишуть, а розумом.

Умієш говорити — умій і слухати.

Написаного пером і сокирою не вирубаєш.

Спиши одне прислів'я на вибір.

5. Прочитай. Знайди і випиши з вірша речення, в якому говориться про писемне мовлення.

Пише хвостиком лисиця
слід по росяній траві.

Пише дятел, гарна птиця,
дивні знаки на корі...

В небесах під час навчання
вправи пишуть літаки...

Діти, сповнені старання,
в школі пишуть залюбки.

Володимир Лучук

Поясни, як ти розумієш зі змісту вірша, що роблять лисиця, дятел, літаки.

6. Прочитай. Спиши.

Я вже знаю, як писати
Дід, бабуня, мама, тато.
А до книжки як візьмуся,
То ще більше слів навчуся.

Іванна Блажкевич

§ 2. Текст

7. Прочитай.

Серед галявини росте великий дуб. Йому понад сто років. Це могутнє дерево широко розкинуло своє товсте гілля. Дуб — найміцніше дерево наших лісів. Він живе найдовше.

За Оксаною Іваненко

Гілки дуба вкриті пухнастим снігом. Ми вичили багато віршів про природу. Від озера до лісу було недалеко. На кухні стояв дубовий стіл. Чудово було в лісі!

Осички люблять рости в гурті.
А дуб — той любить на самоті.
Дуб дужий, гордий — отож тому
Йому не страшно і одному.

Дмитро Куровський

У яких записах речення зв'язані між собою за змістом?
До яких речень можна дібрати заголовок? Який?
Що утворюють речення, зв'язані за змістом?

Пригадай!

Зв'язані за змістом речення утворюють текст.
До тексту можна дібрати заголовок.

---

8. Прочитай.

У ньому було дупло.
На узліссі росло дерево.
Там жила білка.

Запиши речення в такому порядку, щоб вийшов текст.

9. Розглянь малюнки.

Склади текст. Добери заголовок. Розкажи.

10. Прочитай текст.

Узимку синичкам холодно і голодно. Синички прилітають до годівниць. Синички з радістю ла-сують нашими гостинцями.

Яке слово повторюється у кожному реченні? Заміни його, де треба, на інші слова.

Слова для довідок: вони, пташки, пернаті друзі.
Добери заголовок. Запиши.

11. Прочитай. Це текст чи окремі речення?

З неба на землю летіла сніжинка. Ніжна, про-зора, легка, мов пушинка. І красива, мов зірка. Хлопчик хотів її приголубити. Простягнув до-лоню. А сніжинка впала на теплу добру долоню хлопчика і розтанула.

За Василем Сухомлинським

Добери заголовок. Спиши.

§ 3. Речення. (Предложение)

12. Прочитай текст. Скільки в ньому речень?

Зима. Мороз. Усі тварини поховалися від холоду.
А в зайця нема будиночка. Спить він під кущиком.

Про що розповідається в другому реченні? У четвертому?
Склади схему третього речення.

Пригадай!

Текст складається із речень, а речення — зі слів.
Речення виражає закінчену думку.

13. Прочитай. Виділи голосом кожне речення.

Уранці діти чують лагідний голос мами.
— Ви вже прокинулися? Доброго ранку!

Спиши. Підкресли перше слово та знаки в кінці кожного речення.

Пригадай!

Слова в реченні пишуться окремо.

Перше слово в реченні пишеться з великої букви.

У кінці речення може стояти крапка (.), знак питання (?) або знак оклику (!).

14. Прочитай. Скільки речень у тексті?

Прийшла зима діти взяли ковзани і лижі малята катаються з гірки дзвенять веселі голоси.

Спиши, розставляючи розділові знаки. Перше слово кожного речення пиши з великої букви.

15. Розглянь малюнок. Прочитай.

Оксанка і Петрусь ліплять сніговика.

— Який чудовий у нього ніс!

— А з чого ми зробимо очі?

— Очі ми зробимо з чорних вуглинок.

Знайди і запиши речення, яке відповідає схемі:

_____.

Продовж розмову дітей. Розіграй.

16. Прочитай. Склади речення з поданих слів. Запиши.
сніжинки, за, кружляють, вікном.
ковдрою, земля, пухкою, вкривається.
Підкресли слова, записані з великої букви.

 17. Прочитай.

Повіяв холодний вітер насунулись чорні хма-
ри посипався густий сніг почалась хуртовина.

Спиши, розставляючи розділові знаки.

**§ 4. Звуки і букви. Алфавіт.
(Звуки и буквы. Алфавит)**

18. Прочитай. Відгадай загадку.

Поночі літає,
Удень засинає,
Кругла голова,
Зоветься...

Марійка Підгірянка

Із яких звуків складається слово-відгадка? Назви звуки по порядку. Відгадку запиши.

Пригадай!

Слово складається із звуків.

На письмі звуки позначаються буквами.

Звуки ми вимовляємо і чуємо, букви бачимо і пишемо.

19. Прочитай веселу абетку. Пригадай український алфавіт.

Станьмо, літери, в ряди,
Заспіваймо: раз, два, три!
А, Бе, Ве, Ге, Ге, Де, Е,
У рядах перед веде.
Є, Же, Зе, И, І, Ї, Йот,
Відкриваймо ширше рот!
Ка, еЛ, еМ, еН, О, Пе, еР,
Затанцюємо тепер;
еС, Те, У, еФ, Ха, Це, Че,
Підк'івками стукнем ще!
Ша, Ща, Ю, Я й М'який Знак.
Славний виведем гопак!

Одарка Криштанович

20. Прочитай. Запиши імена дітей в алфавітному порядку.
Дмитро, Надія, Максим, Ярослав, Оксана, Борис, Андрій, Галина, Сергій, Ірина.

Підкресли велику букву.

21. Прочитай слова парами. Назви звуки, якими вони відрізняються.

син — сир

нора — гора

мак — рак

клен — клей

ліс — лис

рука — ріка

Спиши. Підкресли букви, якими відрізняються слова.

22. Гра «Чарівні перетворення».

Запиши ланцюжок слів, змінюючи одну букву.

Коза — ко..а — ...

Сік — ..ік — ...

Голка — г..лка — ...

Склади речення зі словами першого рядка.

Зверни увагу!

Заміна одного звука змінює значення слова.

---

23. Розглянь малюнки. Склади розповідь «Як буква заблукала». Розкажи.

КІТ?
КИТ?

24. Переклади слова українською. Запиши за алфавітом.
Цветок, топор, окно, мальчик, врач, глаза, ёж.

**§ 5. Голосні звуки. Позначення їх буквами.
(Гласные звуки. Обозначение их буквами)**

25. Прочитай.

УЧУ Я ЗВУКИ ГОЛОСНІ

Чому так весело мені?

Бо вчу я звуки голосні.

Їх рівно шість. Я всі назву:

[а], [і] та [е], [о], [и] та [у].

Ігор Січовик

Пригадай!

В українській мові, як і в російській, шість голосних звуків: [а], [о], [у], [е], [и], [і].

Голосні звуки на письмі позначаються десятьма буквами *а, я, о, у, ю, е, є, и, і, ї*.

26. Прочитай. Спиши.

ведмідь

Ведмідь зимує в барлозі. Їжак — у норі.
Бджоли зимують у вулику. Риба — в озері.

Підкресли букви, що позначають голосні звуки.

Склади звукову схему слова **їжак**. Скільки звуків у цьому слові? Скільки букв? Чому?

27. Прочитай. Утвори слова. Запиши. Підкресли букву **ї**.

ї ← $\begin{matrix} \text{м} \\ \text{в} \\ \text{ж} \end{matrix}$

$\begin{matrix} \text{мо} \\ \text{тво} \\ \text{сво} \end{matrix}$ → ї

$\begin{matrix} \text{ви} \\ \text{по} \\ \text{пере} \end{matrix}$ → їзд

Пригадай!

Буква **ї** завжди позначає два звуки.

28. Вимов слова. Склади їх звукові моделі.

яма

ряд

Скільки звуків у цих словах? Скільки букв? Чому?

29. Прочитай. Випиши слова, у яких букви **я**, **ю**, **є** позначають два звуки.

Валя, люди, ясен, єнот, синє, юнак.

З одним із слів склади речення.

ясен

30. Прочитай. Скільки речень у тексті?

Мене звать Юрко у мене є маленька сестричка Яна я зробив для неї дерев'яний човник Яна була рада.

Спиши, розставляючи розділові знаки. Підкресли слова, які треба написати з великої букви.

Склади звукові моделі слів **Юрко**, **Яна**. Скільки в них звуків? Скільки букв?

Розкажи, як ти піклуєшся про молодших.

31. Прочитай. Спиши.

Вранці донька і синок
Посадили ясенок.
Ясен, ясен, ясеня —
Ми радіємо щодня:
Хай зростає, листя має,
Нашу землю прикрашає!

Вадим Крищенко

Підкресли букви, які позначають голосні звуки.

Назви слова, в яких букви **я**, **ю**, **є** позначають два звуки.

**§ 6. Склад. Правила переносу слів із рядка в рядок.
(Слог. Правила переноса слів із строки в строку)**

32. Розглянь малюнки.

дуб

липа

береза

Прочитай слова. Поділи їх на склади.

Назви слово, у якому один склад; три склади.

Запиши слово, у якому два склади. Поділи його на склади. Підкресли букви, які позначають голосні звуки.

Пригадай!

У слові стільки складів, скільки голосних звуків.

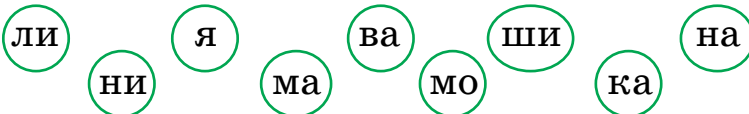
33. Прочитай. Визнач кількість голосних звуків у кожному слові. Поділи слова на склади. Запиши за зразком.

Зразок: ліс   яма   малина
                 ліс   я-ма   ма-ли-на

Лисиця, дим, поле, зима, озеро, корова.

34. Гра «Збери слово».

Прочитай склади. Утвори слова. Запиши.

Підкресли букви, що позначають голосні звуки.

35. Прочитай. Спиши.

Іра захворіла. Вона пропустила багато уроків. До дівчинки **приходили** друзі. Вони допомагали їй виконувати завдання. Іра не відстала від класу. Усі були раді.

завдання

Поділи на склади виділені слова.

Розкажи, як ти допомагаєш своїм друзям.

Пригадай!

Слова переносяться з рядка в рядок по складах:
хо-дили або ходи-ли, каз-ка.

Склад з однієї букви не залишається в рядку і не переноситься: *Іра, яли-на, бі-гає.*

36. Прочитай.

Весна, горіх, будинок, дощ, школа, осінь, робота, клас, їжак, стіна, хвіст.

Випиши слова, які не можна поділити для переносу.

37. Прочитай. Спиши.

Тепло світить сонце. **Повіває** лагідний вітерець. А на світі стільки **цікавого!**

За Олександром Копиленком

Виділені слова поділи для переносу.

§ 7. Склад. Наголос. Наголошені й ненаголошені склади і звуки.
(Слог. Ударение. Ударные и безударные слоги и звуки)

38. Прочитай.

Ой, зима, зима, зима!
Веселіш пори нема!
Гірка, сани, гомін, сміх,
Синій вечір, білий сніг.

Петрусь Бровка

Спиши останнє речення. Підкресли букви, що позначають голосні звуки. Поділи слова на склади.

Назви слова, які не можна поділити для переносу.

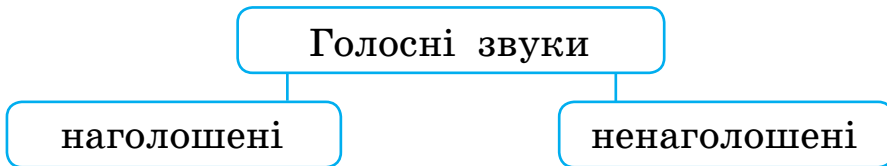
39. Прочитай. Запиши слова в три стовпчики: односкладові, двоскладові, трискладові.

Молоко, ранок, лис, очі, барабан, син, кора, колосок, лев.

Визнач, який склад у слові **ранок** вимовляється з більшою силою голосу.

Пригадай!

Склад, який вимовляється з більшою силою голосу, називається наголошеним (ударным). Інші склади в слові — ненаголошені (безударные).

40. Спиши. Постав наголос.

Калина, козак, гілка, мороз, яблуна, зайчик, сніжинка.

Підкресли букви, що позначають ненаголошені голосні.

41. Прочитай. У кожному слові виділи голосом наголошений склад.

небо	вода	суниця	березень
море	рука	дитина	дівчинка
хата	роса	собака	соняшник
мова	коза	малина	казочка
школа	пенал	калюжа	вишивка
груша	буряк	цибуля	зошити
пташка	земля	малюнок	квіточка

Назви незрозумілі слова. Запитай у вчителя про їх значення.

дитина

42. Прочитай. Пригадай казку.

Була собі коза. У неї було семеро козенят. Зробила вона собі хатинку в лісі. Кожного дня ходила коза в ліс за їжею. Сама піде, а діткам накаже замкнути хатинку і нікому двері не відчиняти...

Розглянь малюнки. Розкажи, що було далі.

Спиши перших два речення. Поділи слова на склади. Постав наголос.

43. Прочитай. Поділи на склади. Визнач у кожному слові наголошений склад.

Олівець, жито, гора, пароплав, аркуш, огірок, бабуся, лимон, кішка.

Запиши слова в три стовпчики: з наголошеним першим, з наголошеним другим, з наголошеним третім складом.

44. Додай склад, щоб утворилося слово.

Чай..., ліній..., копій..., коломий... .

Запиши слова. Постав наголос.

45. Прочитай.

Щоб квітла Україна
Із сонцем, вітерцем,
Кожнісінька родина
Плекає деревце.

Надія Кур'ян

Словничок: плекати — растить, лелеять.

Розкажи, за яким деревцем доглядаєш ти.

Випиши останнє слово вірша. Познач наголос.

46. Порівняй. Вимовляй правильно.

дэре́вце	—	деревце́
до́чка	—	дочка́
ве́рба	—	верба́
крапи́ва	—	кропива́
оди́ннадцять	—	одина́дцять
че́тирна́дцять	—	чоти́рна́дцять

Запиши слова українською мовою. Постав наголос. Склади речення з одним із слів.

одина́дцять

чоти́рна́дцять

47. Прочитай слова. Визнач у кожному наголошений склад. Зміни слова так, щоб наголошеним став інший склад.

стіна́ — стіни

казка — ...

зима — ...

нитка — ...

гора — ...

гілка — ...

рука — ...

зірка — ...

Запиши слова парами. Познач наголос.

48. Розглянь малюнки. Що переплутав художник?

Прочитай. Визнач наголос у виділених словах.

Рибалки на **березі**. Гніздо на **березі**.
У **Мишка** Діденка багато друзів.
Мишка зробила собі тепле кубельце.
Ворона менша за **ворона**.
Прилетіли на урок **сорок сорок**.

Склади речення зі словами **за́мок**, **замо́к**.

 49. Прочитай. Спиши. Познач наголос у виділених словах.

Широка **дорога** пролягла через степ.
Рідна матуся кожному **дорога**.
У дворі діти зробили снігову **гірку**.
Бабуся дала Оленці **гірку** таблетку.
Пішли **брати** воду **брати**.

**§ 8. Приголосні звуки. Позначення їх буквами.
(Согласные звуки. Обозначение их буквами)**

50. Прочитай. Запиши в алфавітному порядку.

Лимон, дятел, будинок, сніг, герой, школяр,
футбол, вітер, піч.

Підкресли букви, що позначають приголосні звуки.
З одним із слів склади речення.

51. Прочитай. Який приголосний звук чується найчастіше?

Чом грачиха, чом грачата
Почали чимдуж кричати?
Чиєсь чудне чучело
Очам надокучило!

Грицько Бойко

Пригадай, як вимовляється звук [ч] в українській мові. Навчись читати швидко. Стеж за вимовою.

52. Прочитай.

На болоті журавель
Цілий день збирав щавель.
Назбирав собі на борщ,
Та якраз вперіщив дощ.

Михайло Стельмах

Склади звукову модель слова **дощ**. Скільки в ньому букв?
Скільки звуків? Чому?

Випиши з вірша слова, в яких є буква **щ**. Навчись їх правильно вимовляти.

Запам'ятай!

В українській мові буква *щ* завжди позначає два звуки: [шч].

53. Прочитай. Спиши.

На ганку Галинка гралася дзигою.

Підкресли букви г і ґ. Пригадай, які звуки вони позначають.

54. Розглянь малюнки. Назви зображені предмети. Стеж за вимовою.

ґава

ґудзик

аґрус

дзиґа

ґанок

ґолка

ґоріх

ґраблі

оґірок

пиріґ

Випиши слова з буквою ґ.

55. Прочитай. Відгадай. Відгадку запиши. Поділи на склади. Визнач наголос. Розкажи про синичку: яка вона?

Сама невеличка,
Має білі щічки,
Сірі лапки,
Чорну шапку,
Фартушок жовтенський,
Голосок тоненький.
Тож ця пташка невеличка
Називається ... .

Галина Демченко

Прочитай. Доповни словами із загадки. Запиши.
Щічки (які?) ... , лапки (які?) ... , шапка (яка?) ... ,
фартушок (який?) ... , голосок (який?) ... ,
пташка (яка?) ...

56. Прочитай. Добери заголовок до тексту. Спиши.

Була люта зима. До нашого вікна прилетіла синичка. Ми відчинили квартиру. Пташка влетіла в теплу хату. Ми нагодували синичку і відпустили на волю.

Підкресли однією рисою букви, які позначають приголосні звуки; двома рисками — букви, що позначають голосні звуки.
Словничок: кварти́рка — форточка.

57. Прочитай.

Дзи́га, дзвони́к, джми́ль, бджола.

Чим цікаві ці слова?

В них сховались [дз̑] і [дж̑] —

Звук один, а букви дві.

Ольга Коваленко

Випиши виділені слова. Склади звукові моделі слів **дзи́га, бджола**. Скільки в них букв? Скільки звуків? Чому?

Запам'ятай!

Звуки [дж̑], [дз̑], [дз̑'] позначаються на письмі буквосполученнями *дж, дз*.

При переносі слів буквосполучення *дж, дз* розривати не можна. Перенось так: *хо-джу, гу-дзик*.

58. Прочитай. Вимовляй правильно. Виділені слова поділи для переносу.

джем

ходжу́

гедзь

воджу́

гудзик

буджу́

джерело́

сиджу́

дзеркало

дзвеніть

кукуру́дза

дзюрчіть

дзвіно́чок

дзижчіть

Словничок: гедзь — овод.

Склади два речення, використовуючи подані слова.

59. Прочитай. Доповни речення. Спиши.

На шкільній ділянці діти виростили ... .
У лісі розквітли сині ... . Працелюбні ... збирають мед.

Слова для довідок: дзвіночки, бджілки, кукурудзу.
Підкресли в словах буквосполучення **дз, дж**.

60. Прочитай. Добери заголовок. Спиши.

За нашим селом є пасіка. Вулики стоять біля лісового джерела. З ранку до вечора там працюють бджоли. Вони кружляють над лісовими дзвіночками. Бджоли збирають мед. Доглядає їх пасічник — дід Джеря.

Підкресли слова з буквосполученнями **дз, дж**.

Чи доводилось тобі спостерігати за роботою бджіл? Розкажи.

61. Прочитай. Встав пропущені букви. Спиши.

Вирощую кукуру..у, пришиваю гу..ик, хо..жу до школи, лунає ..воник, са..аю квіти, кружляють б..оли.

Підкресли вставлені букви.

62. Прочитай. Запиши з пам'яті.

Срібний дзвоник задзвонив,
Нас до школи запросив.

 63. Склади речення з поданих слів. Запиши.

Джерельце, дзвінко, лісове, дзюркоче.
Джміль, над, кружляє, дзвониками.

Виділені слова поділи на склади. Познач наголос.

**§ 9. Дзвінки й глухі приголосні звуки.
(Звонкие и глухие согласные звуки)**

64. Прочитай пари слів.

балка — палка

душ — туш

бра́ти — прати

дві́р — тві́р

злива — слива

гу́ля — ку́ля

голод — холод

жа́ль — ша́ль

голка — холка

коза — коса

Якими звуками відрізняються слова? Порівняй вимову цих звуків.

Пригадай!

Приголосні звуки, які утворюються за участю голосу і шуму, називаються *дзвінками* (звонкими).

Приголосні звуки, які утворюються тільки за участю шуму, називаються *глухими*.

65. Прочитай. Відгадай.

Чистенькі віконця
Сміються до сонця.
Діточки довкола.
Наша люба ...!

Марійка Підгірянки

Склади звукову модель слова-відгадки. Назви приголосні звуки. Які з них дзвінки? Які глухі?

Запам'ятай!

В українській мові, на відміну від російської, дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються дзвінко.

66. Порівняй. Вимовляй правильно.

сад
дуб
нож
снег
мороз
ложка
казка

сад
дуб
ніж
сніг
мороз
ложка
казка

Випиши слова, подані українською мовою. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

З одним із слів склади речення.

67. Прочитай. Вимовляй правильно.

ка́зка	ло́жка	ри́бка	я́гідка
кізка	дорі́жка	шубка	грядка
бері́зка	кни́жка	голу́бка	гру́дка
бу́зка	сте́жка	тру́бка	кла́дка

Спиши. У словах другого стовпчика підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

68. Прочитай. Розглянь малюнки.

Мама подарувала мені цікаву книжку. У книжці казки. Я прочитав казку ... .

Продовж розповідь.

69. Прочитай. Встав пропущені букви. Спиши.

Білий сні..— холодний пух —
 Побілів усе навкруг.
 Вітерець пушок збирає,
 Гарні шапочки сплітає:
 І ду..кам, і гри..кам,
 І бері..кам, і кленкам.

Василь Заєць

70. Прочитай. Випиши слова, які закінчуються дзвінким приголосним звуком.

Поріг, горіх, брат, посуд, сад, садок, голос,
 мороз, вуж, шишка, ніс, риба, суп, біб, буквар.

Підкресли останню букву в кожному слові. Чітко вимовляй відповідний звук.

§ 10. Тверді та м'які приголосні звуки. Позначення м'якості приголосних звуків буквами *і, я, ю, є, в*. (Твёрдые и мягкие звуки. Обозначение мягкости согласных звуков буквами *и, я, ю, е, в*)

71. Прочитай. Навчись читати швидко.

Обережний хитрий лис
 до нори вечерю ніс.
 Біг додому лісом лис,
 шелестів над лисом ліс.

Анатолій Качан

Склади звукові моделі виділених слів. Порівняй перші звуки цих слів.

Запиши виділені слова. Підкресли букву, якою позначається м'якість приголосного в слові **ліс**.

72. Прочитай слова парами.

дим — дім   чорне — сине   рис — рись
лук — люк   кора — буря   син — синь

Випиши слова, в яких є м'які приголосні звуки. Підкресли букви, що позначають м'якість приголосних на письмі.

Пригадай!

Букви *і, я, ю, є, ь* позначають м'якість попередніх приголосних звуків.

73. Прочитай. Спиши.

Навесні мала вербичка
Одягнула рукавички.
Ще стоять холодні ночі —
Застудитися не хоче.

Георгій Химич

У виділених словах підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

Запам'ятай!

Приголосний звук [й] в українській мові, як і в російській, не має твердої пари.

74. Пригадай, як називається другий місяць зими.

Склади звукову модель цього слова. Скільки в ньому м'яких приголосних звуків? Назви їх.

75. Прочитай. Зміни слова так, щоб вони означали багато предметів. Запиши.

лось — лосі   вулиця — ...
поле — поля   зоря — ...
море — ...   місяць — ...

в'улиця

Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки.

76. Прочитай. Спиши.

Надійшла весна прекрасна,
 многоцвітна, тепла, **ясна**,
 ніби дівчина в вінку.
 Ожили луги, діброви,
 повно гомону, розмови
 і пісень в чагарнику.

Іван Франко

Склади звукову модель виділеного слова. Скільки в ньому твердих приголосних звуків? Скільки м'яких? Назви їх. Розкажи, які зміни в природі відбуваються навесні.

77. Прочитай. Які слова починаються м'якими приголосними звуками? Які — твердими? Запиши слова у два стовпчики.

Буквар, сіль, квітка, яр, лялька, лютий, гриб, зірка, зозуля, синиця.

Підкресли слово, в якому звуків більше, ніж букв. Склади його звукову модель.

78. Прочитай. Доповни речення. Запиши.

Заєць, ведмідь, **рись** — це звірі.

Окунь, карась, лосось — це ... .

Журавель, лебідь, горобець — це ... .

Склади звукову модель виділеного слова. Скільки в ньому звуків? Скільки букв? Чому?

заєць

в́ересень

79. Спиши слова, вставляючи (де це потрібно) знак м'якшення. Підкресли його.

Марин..ка, дон..ка, груд..ка, ред..ка, яблун..ка,
 матін..ка, пал..ка, шпил..ка, зірон..ка, читан..ка,
 клад..ка, дяд..ко, сніжин..ка, вишен..ка.

80. Прочитай. Запиши імена дітей в алфавітному порядку. Підкресли знак м'якшення.

січень	альбом	Петрусь
березень	пальто	Федько
квітень	батько	Юрась
травень	лялька	Ольга
червень	донька	Василько
липень	опеньки	Гриць
вересень	ненька	Кузьма

81. Прочитай скоромовку. Навчись читати швидко.

Летів горобець, сів на хлівець.

А як вийшов стрілець — утік горобець.

Випиши слова зі знаком м'якшення. Який звук у цих словах позначається буквою **ц**?

Зверни увагу!

У російській мові буква **ц** позначає твердий звук.

В українській мові буква **ц** може позначати твердий звук [ц] і м'який звук [ц'].

82. Прочитай.

Цирк, ціна, циркуль, цибуля, цілий, цифра, ціпок, цікавий, яйце, ціль.

У яких словах буква **ц** позначає м'який звук? У яких — твердий? Запиши слова у два стовпчики.

83. Розглянь малюнок. Прочитай.

У ЦИРКУ

Учора ми з мамою були в цирку. Там я бачив ведмедя. Він — циркач. Ведмідь їздив на велосипеді. А ще там виступали ... .

Продовж розповідь.

84. Прочитай слова російською мовою. Переклади їх українською. Порівняй вимову.

Улица, ученица, лисица, синица, рукавица.

Запиши слова українською мовою.

85. Прочитай. Відгадай.

Стоїть хлопчик під пеньком,
Накрив голову брильком.

Випиши слова зі знаком м'якшення.
Поділи їх на склади.

Пригадай!

В українській мові, як і в російській, букви *ь*, *й* при переносі не відриваються від попередньої букви.
Перенось так: *паль-то*, *бать-ко*, *чай-ка*, *лій-ка*.

86. Поділи слова для переносу. Запиши.

Тюльпан, опеньки, байка, день, альбом, клей,
гайка, вогонь, пальці, зайчик.

Які слова не можна поділити для переносу? Чому?
З одним із слів склади речення.

87. Прочитай. Переклади українською мовою.

Лён, лётчик.

Пригадай, як позначається на письмі м'якість приголосних перед *о* в українській мові.

Запиши слова українською мовою.

Запам'ятай!

В українській мові м'якість приголосних перед *о* позначається буквою *ь*.

88. Прочитай. Спиши. Підкресли буквосполучення **ьо**.

Сьомий, сьогодні, **пеньок**, **сльози**, тьохкає, **Льоня**, **бадьорий**, льодовий, намальований, **Льоля**, польовий, кольоровий.

Виділені слова поділи на склади.

89. Прочитай. Добери заголовок. Спиши.

У **Льоні** **бадьорий** настрій. Сьогодні він іде по гриби. Ось **пеньок**. На ньому **опеньок**. Це вже **сьомий**. **Льоні** радісно.

Пригадай, які гриби ти знаєш. Розкажи.

90. Зміни слова за зразком. Запиши.

ранній — раннього

синій — ...

літній — ...

вечірній — ...

домашній — ...

пізній — ...

житній — ...

верхній — ...

справжній — ...

могутній — ...

Підкресли буквосполучення **ьо**.

З двома утвореними словами на вибір склади речення.

91. Прочитай. Встав пропущені буквосполучення. Спиши.

У садку т..хкає соловейко. У син..му небі пролітали птахи. С..годні видався погожий ден..к. Ми збирали пол..ві квіти.

Склади звукову модель слова **деньок**.

92. Прочитай. Спиши.

При дорозі, де тополі,
Синій **льон** зацвів у полі.
Біля льону синя річка.
В небі синьому синичка.

Анатолій Камінчук

Склади звукову модель виділеного слова.

Скільки в ньому звуків? Скільки букв?

93. Розглянь малюнок. Як називається ця риба? Прочитай.

ёрш

йорж

Порівняй, якими буквами позначені звуки [йо] в словах, записаних російською й українською мовами.

94. Прочитай. Спиши.

Йосип
гайок
йод
майонез
підйом
майор

Воробйов
бойовий
знайомий
підйомний
районний
серйозний

Підкресли буквосполучення **йо**.

95. Прочитай. Встав пропущені букви. Добери заголовок. Спиши.

У Л..ні Вороб..ва цікава книжка. Він узяв її с..годні у ра..нній бібліотеці. Ц..го року Л..ня читає вже с..му книжку про бо..ві подвиги л..тчиків.

Підкресли буквосполучення **йо,ьо**.

Яку книжку зараз читаєш ти? Розкажи.

Запам'ятай!

При переносі слів не можна розривати буквосполучення **ьо,йо**.

Перенось так: *сьо-мий, де-ньок, ра-йон, бо-йовий* або *бойо-вий*.

---

96. Прочитай. Спиши. Поділи слова для переносу.

Йосип, сльози, польовий, йорж, кольоровий, йод, льон, дзьоб.

Словничок: дзьоб — клюв.

Які слова не можна поділити для переносу? Чому?

97. Прочитай. Переклади українською. Запиши.

У него, боевой, знакомый, бодрый, сегодня.

Підкресли буквосполучення **ьо,йо**.

Два слова на вибір поділи для переносу.

98. Прочитай. Встав пропущені буквосполучення **ьо** або **йо**. Спиши.

..сип Солов..в вчиться в трет..му класі. У н..го є сестричка Л..ля. Діти люблять малювати кол..ровими олівцями. С..годні Л..ля намалювала пол..ві волошки **син..го** кол..ру. А ..сип намалював бо..вий літак.

Виділені слова поділи для переносу.

§ 11. Подовжені м'які приголосні звуки

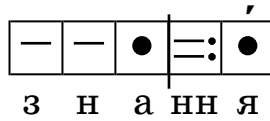

99. Прочитай.

Українська земля багата на вугілля.

Учні в школі щодня одержують нові знання.

Назви парами виділені слова. Порівняй їх вимову. У яких словах м'які приголосні звуки вимовляються подовжено? Розглянь звукову модель. Зверни увагу, як у ній позначено подовження звука.

Запиши виділені слова. Поясни, як на письмі позначається м'який подовжений звук.

Запам'ятай!

М'який подовжений звук позначається на письмі двома однаковими буквами.

100. Прочитай.

корі́ння

колóсся

життя́

насіння́

волóсся

заня́ття

завда́ння

гі́лля

взуття́

пита́ння

вугі́лля

пла́ття

чита́ння

зі́лля

ста́ття

змага́ння

бади́лля

сто́ліття

Спиши. Підкресли букви, які позначають м'які подовжені звуки.

Склади звукову модель виділеного слова.

чита́ння

101. Розглянь малюнок. Прочитай.

Дай, бабусю, поцілую
Сивину твого воло..я,
Теплим диха..ям зігрію
Снігом вибілені коси.

Анатолій Костецький

Спиши, вставляючи пропущені
букви.

Розкажи, як ти вітаєш зі свя-
том свою маму, бабусю.

Зверни увагу!

Під час письма слово з подовженими м'якими приголосними звуками переносять із рядка в рядок так: *пла-ття* або *плат-тя*.

102. Зміни слова за зразком. Запиши. Підкресли букви, які позначають м'які подовжені звуки.

читати — **читання**

гілка — **гілля**

бажати — ...

колос — ...

знати — ...

корінь — ...

привітати — ...

промінь — ...

Виділені слова поділи для переносу.

103. Прочитай. Встав пропущені слова. Добери заголовок. Спиши.

Галя і Таня дружать із першого класу. У них однакові сині ..., біляве ... . Сидять дівчатка за однією партою. Вони дуже люблять уроки ... і ... .
Разом готують домашні ... .

Слова для довідок: малювання, плаття, завдання, волосся, читання.

Підкресли букви, які позначають м'які подовжені звуки.

104. Прочитай. Встав пропущені букви. Спиши.

У суботу відбудуться змага..я з плава..я.

Навча..я — це головне завда..я учнів.

На уроці чита..я ми слухали цікаве оповіда..я.

Кожного вечора Ілля чистить своє взу..я.

Склади звукову модель виділеного слова. Поділи його для переносу.

Запитання і завдання для повторення

105. Пригадай, скільки голосних звуків в українській мові. Назви їх. Запиши, якими буквами вони позначаються на письмі.

Прочитай. Спиши. У виділених словах підкресли букви, які позначають два звуки.

Знов вершиною рясною

Розшумілася сосна.

Вечір дихає весною,

Та й насправді вже весна.

Андрій М'ястківський

106. Прочитай. Спиши. Визнач наголос.

Верба, одинадцять, ведмідь, дочка, чотирнадцять, читання, український.

Пригадай, який склад називається наголошеним, а який — ненаголошеним.

107. Прочитай. Стеж за вимовою.

га́ва	піч	кущ	цирк	ходжу́
газе́та	чи́сто	борщ	па́льці	джерело́
а́грус	чи́тко	щу́ка	стиле́ць	дзеркало
голова́	ча́шка	щі́тка	цу́кор	дзьоб
гу́дзик	ні́чка	до́щик	украї́нці	дзи́га
виногра́д	яблучко	коліща́	кіне́ць	джмі́ль

Склади звукові моделі виділених слів.

108. Пригадай, як вимовляються дзвінкі приголосні звуки в українській мові.

Прочитай. Вимовляй правильно.

ніж	гриб	ягідка	голубка
сад	хліб	загадка	стежка
одяг	гарбуз	солодкий	книжка

109. Прочитай. Встав пропущені буквосполучення **ьо** або **йо**.
Спиши.

Мого друга звать Л..ня. ..го тато — військовий л..тчик. С..годні Олег ..сипович у пол..ті.

Підкресли буквосполучення **ьо**, **йо**.

110. Прочитай. Відгадай.

Хто зранку любить співати?

Живуть п'ять братів,
один одного менший.

Маленький хлопчик
У сірій свитині
По дворах стрибає,
Крихти збирає.

На небі біліє, світить,
а не гріє.

Запиши відгадки. Підкресли в словах **ь**.

111. Прочитай. Поділи слова для переносу. Запиши.

Батько, гайок, байка, ромашка, сиджу, пенюк, гілля.

Зверни увагу!

Переносити з рядка в рядок можна так: *синичка*, *сини-чка* або *синич-ка*.

112. Прочитай. Спиши. Склади звукову модель виділеного слова.

Біжить річка по камінню,
По твердому, по крутому,
По гострому, по слизькому.
Біжить річка дні та ночі —
Дороге **каміння** точить.

Іван Семененко

§ 12. Пом'якшення твердих приголосних перед *i*.
(Мягкость твёрдых согласных перед *и*)

113. Прочитай пари слів. Стеж за вимовою.

бинт — білка

гиря — гілка

пилка — пілот

фиркати — фіалка

вишня — вікно

килим — кімната

миска — мішок

хижак — хірург

жито — жінка

щіпці — щітка

читати — чітко

шило — шість

Запам'ятай!

В українській мові приголосні звуки [б], [п], [в], [м], [ф], [г], [ґ], [к], [х], [ж], [ч], [ш], [дж] — тверді. Вони стають напівпом'якшеними перед *i*.

Спиши слова, в яких тверді приголосні пом'якшені перед *i*.

114. Зміни слова за зразком. Запиши.

калач — калачі

чиж — ...

дощ — ...

читач — ...

груша — ...

стриж — ...

Підкресли букви **ж, ч, ш, щ**, що позначають тверді приголосні звуки, однією лінією, а пом'якшені — двома.

115. Прочитай. Випиши виділені слова. Підкресли букви, які пишуться після **ж**, **ш**. Порівняй з російською мовою. Зроби висновок.

Білесенькі **сніжиночки**,
Вродились ми з води;
Легенькі, як **пушиночки**,
Спустилися сюди.

Микола Вороний

Запам'ятай!

В українській мові після букв **ж**, **ш** можуть писатися букви **и**, **і**.

116. Прочитай. Вимовляй чітко.

ЖИ-ЖІ

жити — жінка
жираф — **чижі**
живіт — лижі
свіжий — свіжі
ожина — **коржі**
жир — моржі
жилка — ножі
житло — стрижі

Житомир — **йоржі**

ШИ-ШІ

шина — **груші**
шибка — ковші
машина — товариші
ширма — шість
широкий — калоші
шифр — **миші**
шифер — **гроші**
шишкар — перші
шия — **комиші**

Випиши виділені слова. Підкресли букви **и**, **і** після **ж**, **ш**.

117. Спиши, вставляючи пропущені букви.

Бабуся пекла ж..тні корж.. .

У полі ж..нки жали ж..то.

Мама приш..ла ш..сть гудзиків.

У лісі діти збирали ож..ну і ш..шки.

118. Прочитай. Добери заголовок.

У Сергійка відірвався гудзик. Узяв він голку й почав пришивати. Довго шив. Усі пальці поколов. А коли вже відрізав ножицями нитку, подумав:

— І чому це шиття вважають жіночою справою? Це ж така складна робота!

Випиши слова, у яких після **ж, ш** пишуться **и, і**.

Розкажи, що ти вмієш робити своїми руками.

119. Гра «Хто більше знайде».

Розглянь малюнок. Знайди якомога більше предметів, у назвах яких є пом'якшені приголосні звуки. Запиши слова, підкресли букви, які позначають пом'якшені приголосні звуки.

Продовж гру. Подивись навколо себе, знайди предмети, в назвах яких є пом'якшені приголосні звуки.

120. Прочитай. Переклади українською мовою. Запиши.

Новая машина, свежий хлеб, новые лыжи, женское пальто.

Підкресли букви **и, і** після **ж, ш**.

121. Прочитай. Встав букви **и** або **і**. Спиши.

Андрі^ко нишпорить лісочком,
У нього кош..к у руці
І гострий нож..к, щоб грибочкам
Зрізати дбайливо корінці.

Наталія Забіла

§ 13. Відсутність знака м'якшення в кінці
слів після букв **б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, р**

122. Прочитай слова російською і українською мовами.

голубь

голуб

сьмь

сім

сьпь

степ

крвь

кров

верфь

верф

букварь

буквар

Як вимовляються приголосні звуки в кінці слів в українській мові? А в російській? Порівняй.

Спиши українські слова. Підкресли в кінці слів букви, після яких знак м'якшення не пишеться.

Словничок: верф — це місце на березі моря або ріки, де будують і ремонтують кораблі.

123. Прочитай. Спиши.

Зоряна ніч, побілена піч, чорна туш, настінний календар, вісім зошитів, відріж нитку.

Зверни увагу!

В українській мові в кінці слів після букв **б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, р** ніколи не пишеться знак м'якшення.

124. Прочитай. Спиши, вставляючи пропущені букви.

1. Минула ні.. . 2. Широкий сте.. умився
росою. 3. Оленка читає новий буква.. . 4. Білий
голу.. піднявся в небо.

125. Прочитай. Переклади українською. Запиши.

Любовь, секретарь, ночь, печь, семь, восемь,
верфь.

Підкресли букви в кінці слів, після яких в українській мові
не пишеться **ь**.

126. Спиши, вставляючи, де це потрібно, знак м'якшення.

Горобец.., піч.., степ.., тін.., кров.., звір.., річ..,
радіст.., вогон.., вісім.., кін.., сіл.., голуб.., пекар.. .

Підкресли букви в кінці слів, після яких знак м'якшення
не пишеться.

127. Прочитай. Поясни, як ти розумієш ці прислів'я.

Поспішиш — людей насмішиш.

Сім раз відмір — один раз відріж.

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.

Спиши. У виділених словах назви букви, після яких не пи-
шеться знак м'якшення.

128. Прочитай. Доповни. Запиши.

Дітей лікує ... .

В аптеці працює ... .

Хліб випікає ... .

Книжки у бібліотеці видає ... .

§ 14. Апостроф

 129. Прочитай.

Прийшла до курочки лисичка
та й каже: «Курочко-сестричко,
вийди сюди на **подвір'я**,
тут таке гарне **повітря**,
в місячнім сяйві хатки,
лагідно сяють зірки...»

Олександр Олесь

Вимов виділені слова. Склади їх звукові моделі. Порівняй кількість звуків і букв. Запиши слово з апострофом.

Зверни увагу!

Апостроф пишеться після букв, що позначають твердий приголосний звук.

130. Прочитай. Стеж за вимовою.

духмя́ний

буряк — бур'ян   цвях — дев'ять
пюре — п'ю   духмяна — пам'ять
бюро — б'ю   зоря — пір'я

Спиши слова з апострофом. Підкресли виділені букви.
Скільки звуків позначають букви **я**, **ю** в цих словах?

Запам'ятай!

Апостроф ставиться після букв **б, п, в, м, ф, р** перед **ї** та **я, ю, є**, коли вони позначають два звуки.

131. Прочитай. Спиши.

Дев'ять братів, цікава п'еса, міцне здоров'я,
торф'яне болото, футбольний м'яч, чисте подвір'я,
м'яка пір'іна, солов'їний спів.

Підкресли букви, між якими стоїть апостроф.
З одним із словосполучень склади речення.

132. Гра «Чарівна квітка».

Утвори слова з апострофом. Запиши.

133. Прочитай. Запиши з пам'яті.

Посадила м'яту мати.
Пахне м'ята біля хати.

Олександра Єременко

Перевір написане за підручником.

134. Запиши речення, додаючи слова з апострофом.

Трава пожовкла і ... . Чистота — запорука ... .
Пташку від холоду захищає ... . Я знаю багато віршів ... .

Слова для довідок: здоров'я, зів'яла, напам'ять, пір'я.
Підкресли букви, між якими стоїть апостроф.

135. Склади речення із слів кожного рядка.

Дем'янку, виконує, чергового, добре, обов'язки.
сім'я, дружна, наша, дуже.
м'ячем, гралася, Мар'янка.
хлоп'ята, спів, слухали, солов'я.

Підкресли слова з апострофом.

 136. Прочитай. Поясни, як ти розумієш ці прислів'я. Спиши.
Дружба як дзеркало: розіб'єш — не складеш.
Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на годину пізніше.

Підкресли слова з апострофом. Поясни його вживання.

137. Переклади слова українською. Запиши.

Мяч, семья, имя, соловьи, девять, бурьян, пьеса, червяк.

З одним із слів склади речення.

138. Утвори нові слова за зразком. Запиши.

камінь — кам'яний	хлопець — хлоп'ячий
солома — ...	риба — ...
дерево — ...	жаба — ...

Виділене слово поділи для переносу.

Запам'ятай!

Апостроф при переносі не відокремлюється від попередньої букви.

Перенось так: *де-в'ять* або *дев'-ять*.

139. Розглянь малюнок. Прочитай. Добери заголовок. Спиши.

У Мар'янки велика сім'я. Кожен у родині має свої **обов'язки**. **Мар'янка** доглядає за квітами. На балконі в неї дев'ять чудових вазонів. Щодня о п'ятій годині вечора Мар'янка поливає квіти.

Виділені слова поділи для переносу.

Розкажи про доручення, які ти виконуєш вдома.

140. Прочитай. Доповни речення за зразком. Запиши.

Зразок: М'яч — іграшка, а м'ята — рослина.

В'юни — риби, а солов'ї — ... .

У тварини кличка, а у людини — ... .

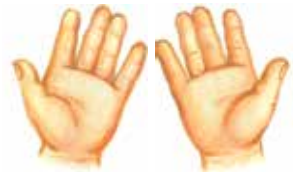
У голуба голуб'ята, а у ластівки — ... .

Підкресли букви, між якими стоїть апостроф.

141. Прочитай. Відгадай. Спиши одну загадку на вибір.

Чорний Іван, **дерев'яний** каптан;
Де носом поведе, там слід прокладе.

У двох матерів по п'ять синів,
у кожного своє ім'я.

Його б'ють, а він не плаче,
від удару тільки скаче.

Дивиться на землю, як зерно клює.
Дивиться на небо, як водичку п'є.

Виділене слово поділи для переносу.

142. Прочитай. Виділені слова заміни близькими за значенням, користуючись довідкою.

Від морозу в дітей були **червоні** щоки.

Навесні пташки **будують** гнізда.

Ще здалеку ми помітили в степу **вогонь**.

У центрі нашого міста височить **обеліск** воїнам-героям.

Слова для довідок: пам'ятник, рум'яні, полум'я, в'ють.

Запиши утворені речення.

геро́й

143. Розглянь малюнки. Що на них зображено?

Запиши слова у два стовпчики:

- 1) з апострофом;
- 2) без апострофа.

Поясни написання слів.

144. Переклади і запиши словосполучення українською мовою.

Рум'яное яблуко, хороша память, мягкий диван, красивый мяч, пятый этаж.

Слова з апострофом поділи для переносу. Яке слово не можна поділити? Чому?

Склади речення з одним із словосполучень.

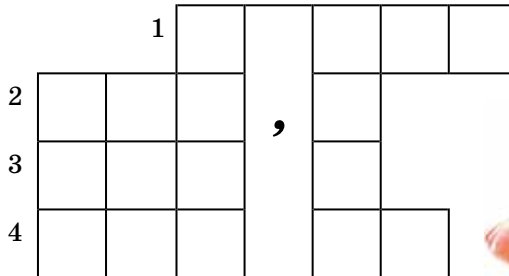
145. Прочитай. Добери заголовок.

Сьогодні п..ятниця. Малий Дем..янку з матір..ю їдуть до бабусі Мар..яни. Для Дем..янка це св..ято. У бабусі п..ятеро гусей, дев..ять кролів і пес Р..ябко. Дем..янку любить доглядати за ними.

Спиши, вставляючи, де потрібно, апостроф.
Розкажи, за якими тваринами доглядаєш ти.

146. Гра-кросворд «Слова з апострофом».

Розв'яжи кросворд.

1. Запашна лікарська рослина.
2. Близькі родичі, які проживають разом.
3. Вкриває тіло птахів і захищає їх від холоду.
4. Трав'яниста рослина, яку виполюють на грядках.

Запиши слова-відповіді. Поділи їх для переносу.

147. Прочитай. Спиши, вставляючи, де потрібно, апостроф.

Навесні р..ясно зацвіли сади. Наче м..яке пір..я вкрило дерева. Та ось знялася бур..я. Усе подвір..я стало білим.

Виділене слово поділи для переносу.

Запитання і завдання для повторення

148. Як позначається м'якість приголосних звуків на письмі?
Прочитай. Спиши.

День, школяр, ліс, учитель, синє, портфель,
тюльпан, знання, палець, зірка.

Підкресли букви, що позначають м'якість попередніх приголосних.

учі́тель

портфе́ль

149. Пригадай, після яких букв у кінці слів в українській мові не пишеться знак м'якшення.

Спиши, вставляючи, де потрібно, знак м'якшення.

Широкий степ..., сонячний ден..., зоряна ніч...,
сірен..кий горобець..., білий голуб..., новий бук-
вар..., червоний олівець..., тепле пал..то, материн-
ська любов.. .

Побудуй звукову модель виділеного слова.

150. Прочитай. Переклади слова українською і запиши їх.

Машина, рожь, жєнщина, щєтка, шея, чисто,
вечєр, шесть, живєт, чєсло, лыжє.

Підкресли в словах букви **и**, **і**. Прочитай записані слова.
Чітко вимовляй приголосні звуки перед **и**, **і**.

151. Гра «Не помились!».

Прочитай. Встав пропущені букви. Запиши у два стовпчики.

ЬО ? ЇО

Сл..за, га..к, пен..к, бо..вий, ма..р, с..мий,
дз..б, с..годні, сер..зний, ..рж.

Доповни стовпчики слів своїми прикладами.

152. Прочитай. Спиши.

Як виросту — збудую хату,
на хаті колесо приб'ю,
а там я поселю крилату
лелечу клекітну сім'ю.

Дмитро Павличко

Підкресли слова з апострофом. Пригадай правило вживання апострофа.

Розкажи, які птахи повертаються навесні. Як ти готуєшся до зустрічі з ними?

153. Пригадай правила переносу слів.

Прочитай. Поділи подані слова для переносу. Запиши.

Пенал, взуття, осінь, майор, ручка, бур'ян, чайка, яма.

Які з поданих слів не можна поділити для переносу? Чому?

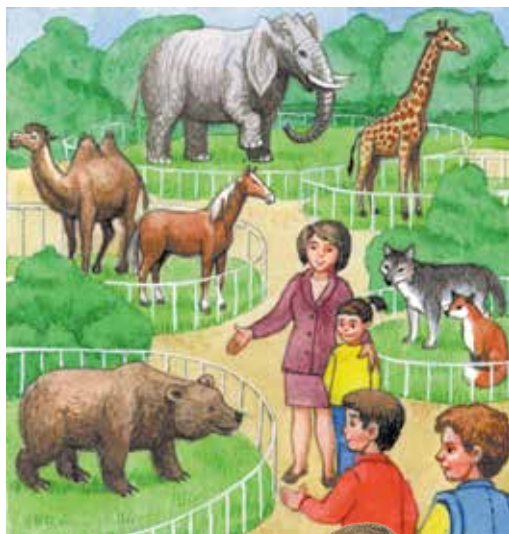
154. Прочитай. Добери заголовок.

Уранці Дем..янку вийшов на подвір..я. Раптом біля н..го упала біла **пір..іна**. Дем..янку підвів голову і побачив у небі сім..ю голубів. Старий голуб кружляв повіл..но, красиво. А голуб..ята часто тріпотіли крил..цями. Вони ще тіл..ки вчилися літати.

Спиши, вставляючи пропущені букви й апостроф. Виділене слово поділи для переносу.

§ 15. Слова, які називають предмети.
(Слова, називаючі предмети)

 155. Розглянь малюнки. Дай відповіді на запитання.

Це хто?

Це що?

Пригадай!

Слова, які відповідають на питання *хто?* (*кто?*) або *що?* (*что?*), означають предмети.

Слова, що називають людей і тварин, відповідають на питання *хто?*

Слова, що називають усі інші предмети, відповідають на питання *що?*

156. Гра «Не помились!».

Прочитай. Постав питання. Запиши слова у два стовпчики за зразком.

Зразок: *хто?* *що?*
метелик дерево

Щука, помідор, лев, дятел, олень, стілець, трактор, тракторист, вулиця, кукурудза, бджола, сонце.

Доповни стовпчики слів своїми прикладами.

д'я́тел

о́лень

157. Доповни речення словами з довідки. Запиши.

Ромашка, ... — це (*що?*) квіти.

Горобець, ... — це (*хто?*) птахи.

Береза, ... — це (*що?*) дерева.

Джміль, ... — це (*хто?*) комахи.

Слова для довідок: ластівка, троянда, мураха, липа, оса, лелека, ясен, конвалія.

158. Прочитай. Розглянь малюнки. Подумай, про кого або про що йдеться у вірші.

півники

У квітник побіля хати
збіглись півники чубаті,
через ті чубки, мабуть,
їх і півниками звуть.

Володимир Лучук

півники

Доповни речення. Запиши.

Півники — це (*хто?*) ... .

Півники — це (*що?*) ... .

159. Розглянь малюнки. Постав питання. Склади речення.

сонечко

сонечко

160. До слів, які відповідають на питання *хто?*, добери за зразком слова, які відповідають на питання *що?*

*хто?**що?*

Зразок: музикант — музика

лижник — ...

школяр — ...

шахіст — ...

аптекарь — ...

бібліотекар — ...

космонавт — ...

Склади речення з однією парою слів.

161. Прочитай.

Пройде теплий дощ весняний,
Гляне сонце золоте,
Тепле літечко настане
І квітник мій розцвіте.
Будуть бджоли прилітати
По медочок до квіток.
Вийде мама, вийде тато
Відпочити в холодок.

Марія Познанська

Випиши виділені слова. Постав до них питання.

Зразок: Дощ (*що?*), ...

§ 16. Вживання великої букви. (Употребление большой буквы)

162. Прочитай. Спиши.

Наш Київ розіслався
на горах над Дніпром,
садами завітчався,
мов дівчина вінком.

Максим Рильський

Підкресли слова, які пишуться з великої букви. Поясни вживання великої букви.

Пригадай!

З великої букви пишуться:

1. Перше слово в реченні.
2. Імена, по батькові, прізвища людей.
3. Клички тварин.
4. Назви країн, міст, сіл, річок, вулиць.

163. Прочитай. Доповни речення словами з довідки. Запиши.

Україна, ... — це назви країн.

Київ, ... — це назви міст.

Дніпро, ... — це назви річок.

Слова для довідок: Дністер, Канада, Харків, Чехія, Одеса, Десна, Ворскла, Львів, Франція.

Київ

164. Гра «Слово в слові».

Прочитай слова. У кожному з них «сховалося» ім'я.
Знайди його.

Доля	Бориспіль	Романтик	Гілля
Колеги	Миколайчук	Іванівка	Галявина

Запиши імена. Підкресли велику букву.

165. Прочитай.

Є у мене киця Мурка,
Дуже мудра кішка.
Тільки скажеш:
«Замазура»,—
Вмиється хоч трішки.
А синок її Васько
Муркне:
«Мила нене,
Поки вип'ю молоко,
Вмийся ти за мене».

Платон Воронько

Випиши клички тварин. Пиши так:

Кішка ..., кошеня ... .

Які ще клички тварин ти знаєш? Запиши.

166. Прочитай. Запиши з пам'яті.

Задивилось сонечко
На маленьку Сонечку.

Грицько Бойко

Поясни написання виділених слів.

167. Прочитай.

Микола (*Сом, сом*) — український поет.

Риба (*Сом, сом*) смачна.

Андрій (*Швець, швець*) навчається у другому класі.

Мій брат — хороший (*Швець, швець*).

Оленка їла солодкий (*Ізюм, ізюм*).

Улітку діти відпочивали в місті (*Ізюм, ізюм*).

Добери з дужок потрібне слово. Запиши речення.

168. Гра «Здогадайся, як звать».

Розглянь малюнки. Прочитай. Відгадай.

Це я

Кравченко
Сергій
Петрович

Це мій батько

?

Це мій дідусь

Кравченко
Іван
Васильович

Це я

...
Олена
Денисівна

Це мій батько

Петренко
...
Миколайович

Це мій дідусь

Петренко
...
Андрійович

Запиши прізвища, імена, по батькові хлопчика та дівчинки.

 169. Прочитай. Спиши.

Тарас Григорович Шевченко народився в селі Моринці. Дитячі роки поета пройшли в Кирилівці. Нині це село Шевченкове.

Підкресли слова, написані з великої букви. Поясни, чому вони пишуться саме так.

§ 17. Слова, які називають ознаки предметів.
(Слова, которые называют признаки предметов)

 170. Прочитай. Відгадай.

Сама малéнька та круглéнька,
а хвостик довгéнький
і гострéнький.

Взимку білий, влітку сірий.

Випиши слова, що відповідають на питання *яка? який?*

Пригадай!

Слова, що відповідають на питання *який? яка? яке? які? (какой? какая? какое? какие?)*, називають озна́ки (признаки) предметів.

171. Добери до поданих слів слова-ознаки. Скористайся словами для довідок.

Хлопець (*який?*) ... .

Калач (*який?*) ... .

Подарунок (*який?*) ... .

Слова для довідок: цінний, м'який, спритний, радісний, дорогий, смачний, ввічливий.

172. Прочитай.

ЧЕРВОНИЙ СОН

Червоні квіти,
Червоне листя,
Червоний слон.
Червоне сонце,
Червоне небо,
Червоний сон.
Червоний тато,
Червона мама,
Червона я.
А все від того,
Що маю скельце
Червоне я.

озна́ка

черво́ний

Випиши виділені пари слів за зразком.

Зразок: Сон (який?) червоний.

173. Прочитай. Пошир речення, користуючись словами для довідок. Запиши.

Світить сонце. Тече річка. Цвітуть квіти. Співають пташки.

Слова для довідок: весняні, веселі, бурхлива, яскраве.

174. Прочитай. Доповни. Запиши.

Троянда червона, а конвалія (яка?) ... .

Огірок зелений, а буряк (який?) ... .

Мед солодкий, а перець (який?) ... .

Небо синє, а сонце (яке?) ... .

175. Розглянь малюнок. Прочитай.

Була неділя. Усі відпочивали. А ось сівачі трудилися і вдень, і вночі.

— Весняний день рік годує,— любив говорити тато.

— А ви тут як опинилися? Щось удома скоїлося? — стривожився він, коли побачив своїх синів — Іванка та Миколку — біля сівалки.

— Нічого не сталося,— сказав Миколка.

— Ми в гості до тебе прийшли,— додав Іванко.— А чому ви всі такі замурзані?

— Білий хліб любить чорні руки,— усміхнувся тато.— Ось досіємо оцей клин і поміємось.

Василь Мелешенко

Знайди у тексті прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш. Випиши прислів'я. Підкресли слова, що називають ознаки предметів. На які питання вони відповідають?

неділя

176. Прочитай.

КРОЛЕНЯТА

Сірі, білі, ще й пухнаті,
Є на фермі кроленята.
Я для них несучу травичку,
З буряків зелену гичку,
Ще й капусти качани,
Щоб скоріш росли вони.

Володимир Мордань

Які кроленята є на фермі? Випиши слова-ознаки. Зміни їх за зразком.

Зразок: *Які?*   *Який?*   *Яка?*   *Яке?*
                 пухнаті   пухнатий   пухната   пухнате

177. Прочитай. Добери заголовок.

Сіла курка на яєчко. Довго-довго сиділа. Стало в яєчку так тепло, що зародилося Курчатко. Спочатку воно спало. А потім прокинулось і бачить: все навколо жовте. Думає Курчатко: весь світ **жовтий**. Стало Курчаткові тісно в жовтому світі. Почало воно клювати жовту стінку. Довго клювало й проклювало дірочку. Бачить у дірочку: небо **блакитне**, дерева **зелені**, річка **синя**. Зраділо Курчатко, що світ такий **красивий**. Ворухнуло крильцями й зламало свою жовту хатинку. Вибігло й запищало: «Пі, пі, пі.» То воно говорить: «Який прекрасний світ — **блакитний, зелений, синій**».

Василь Сухомлинський

Що ще могло побачити Курчатко навколо себе? Розкажи. Випиши виділені слова. Постав до них питання.

178. Прочитай. Доповни. Скористайся словами для довідок.

Ввічливий, чемний, вихований — ... .

Вродлива, красива, гарна — ... .

Духмяна, запашна́, ароматна — ... .

Пекуче, гаряче, жарке́ — ... .

Слова для довідок: квітка, сонце, учень, дівчина.

Постав питання до слів, що називають ознаки предметів.

179. Прочитай. Заміни виділені слова близькими за значенням. Запиши.

Був **ясний** день. Та раптом подув **сильний** вітер.

Темна хмара закрила сонце. Пішов **рясний** дощ.

Слова для довідок: сильний, різкий, чорна, сонячний.

180. Прочитай. Заміни виділені слова назвами ознак.

Запиши за зразком.

Зразок: кисіль із **вишень** — вишневий кисіль
варення з **малини** — ...

каша з **рису** — ...

стрічка з **шовку** — ...

глечик з **глини** — ...

181. Прочитай. Заміни слова — назви ознак протилежними за значенням. Запиши словосполучення.

рання весна — ...   легкий портфель — ...

старий будинок — ...   черствий хліб — ...

гострий ніж — ...   довгий хвіст — ...

Слова для довідок: важкий, свіжий, короткий, новий, тупий, пізня.

З одним із словосполучень склади речення.

182. Прочитай. Доповни речення. Запиши.

Слон великий, а джміль ... .

Кущі низькі, а дерева ... .

Чай гарячий, а лід ... .

Стежка вузька, а дорога ... .

§ 18. Слова, які називають дії предметів.
(Слова, которые называют действия предметов)

183. Прочитай.

Скоро сонечко пригріє,
потечуть струмки,
темний гай зазеленіє,
зацвітуть квітки.

Олександр Олесь

Які прикмети весни згадуються
у вірші? Розкажи, які зміни
в природі відбулися навесні.
Дай відповіді на запитання. Запиши.

Сонечко (що зробить?) ... .

Струмки (що зроблять?) ... .

Гай (що зробить?) ... .

Квітки (що зроблять?) ... .

Пригадай!

Слова, які відповідають на питання *що робити? що зробити? що роблять? що зроблять? що робив? що зробив? що буде робити? що будуть робити?*, називають дії (действия) предметів.

- 184.** Добери за зразком слова, що називають дії. Запиши.
лікар — лікує	радісний — радіє
співак — ...	сумний — ...
продавець — ...	хворий — ...
будівельник — ...	працьовитий — ...

- 185.** Прочитай. Спиши. Підкресли слова, які називають дії. На які питання вони відповідають?

Пригріва весняне сонце. В рівчаках біжать струмки. Метушаться за віконцем клопітливі ластівки. Вже останній сніг розтанув. Тепло. Весело. Весна!

Наталя Забіла

- 186.** Прочитай вірш. Подумай, чи може таке бути. Поміняй слова місцями так, щоб усе було правильно. Запиши.

Кішка вивела курчат,
Квочка миє кошенят.
Щука під кущем живе,
Заєць річкою пливе.

Ігор Січовик

Підкресли слова, які називають дії.

- 187.** Прочитай. Постав питання до кожного слова.

Праця, працьовитий, працювати; будувати, будова, будівельник; зелений, зеленіти, зелень; дзвонити, дзвоник, дзвінкий.

Випиши слова, які називають дії.

- **188.** Прочитай. Встав пропущені слова. Запиши речення.
 Весняне сонечко ... землю. З вирію ... птахи.
 У поле ... трактори. Скоро буйно ... садки.

Слова для довідок: вийшли, розквітнуть, зігріло, повертаються.

На які питання відповідають вставлені слова?

189. Розглянь малюнок. Дай імена дітям. Розкажи, що вони роблять. Запиши два речення за малюнком. Підкресли слова, які називають дії предметів. На які питання вони відповідають?

190. Прочитай.

Сяє сонце, ласкавий вітерець **шепоче** в листі дерев. **Співають** пташки, щось шелестить у лузі — так тихо-тихо, ледве чутно. Я **сиджу** і **слухаю**, як довкола **шумить** весна.

За Василем Сухомлинським

Випиши виділені слова. Постав до них питання.

191. Прочитай. Запиши за зразком.

Один

Що робить?

Зразок: Читач читає.

Лікар лікує.

Черговий прибирає.

Жайворонок літає.

Соловей співає.

Багато

Що роблять?

Читачі читають.

... ..

... ..

... ..

... ..

Пошир одне зі складених речень.

жайворонок

192. Прочитай. Добери заголовок.

Заміни виділені слова близькими за значенням. У разі потреби користуйся словами для довідок. Запиши.

Оленка занедужала. Вона не вставала з ліжка. Але дівчинка не журилася. Оленка закривала очі й придумувала цікаві історії. Потім вона розказувала їх мамі й бабусі.

Слова для довідок: не сумувала, заплющувала, захворіла, вигадувала, розповідала, не підводилася.

Підкресли слова — назви дій.

193. Гра «Цікавий ланцюжок».

Прочитай. Зверни увагу, які дії може означати слово **грає**.

ГРАЄ СЛОВО

Грає слово, виграє.
 Грає Гриць — м'яча він б'є.
 Грає мама роль в кіно.
 Грає тато в доміно.
 Грає братик на гітарі.
 Грає з ним сестра у парі.
 Вдома, в класі, на перервах
 Граю я усім... на нервах.

Ігор Січовик

Прочитай. Доповни за зразком. Запиши.

Зразок: Пливе — човен, качка, хмара, щука.

Іде — ...

Летить — ...

Росте — ...

Співає — ...

194. До слів із лівого стовпчика добери з правого слова, протилежні за значенням. Запиши їх парами за зразком.

Зразок: говорити — мовчати.

починати

плакати

знайти

продавати

сміятися

закінчувати

заходити

виходити

купувати

загубити

Усно склади речення з однією парою слів на вибір.

195. Прочитай. Відгадай.

Швидко скрізь цей птах літає,
безліч мушок поїдає,
за вікном гніздо будує,
тільки в нас він не зимує.

Спиши. Підкресли слова — назви дій.

Виділені слова поділи для переносу.

Запитання і завдання для повторення

196. На які питання відповідають слова — назви предметів? назви ознак? назви дій?

Прочитай.

Читаю, чисті, льон, тьохкають, дзвінкий, диван, широка, сонце, шофер, прилетів, червоне, гава, запишуть, солом'яний, малювали.

Запиши слова у три стовпчики: 1) назви предметів; 2) назви ознак; 3) назви дій.

дива́н

шофе́р

197. Гра «Хто як голос подає?».

Прочитай слова в стовпчиках. Утвори пари. Запиши.

собака	цвірінькає
півень	тьохкає
соловей	дзижчить
комар	гавкає
гусак	гелгоче
горобець	кукурікає

У виділених словах познач наголошений склад.

198. Прочитай. Відгадай.

Горить, палає
і втоми не знає.

Шумить, гуде
і все горою йде.

Запиши загадки. Підкресли близькі за значенням слова — назви дій.

199. Прочитай прислів'я. Поясни, як ти його розумієш.

Краще гірка правда, ніж солодка брехня.

Випиши слова з протилежним значенням. На які питання вони відповідають?

200. Прочитай речення. Заміни виділені слова близькими за значенням словами з дужок. Запиши.

На столі лежала **свіжа** паляниця (*черства, м'яка*). Сьогодні видався **свіжий** ранок (*прохолодний, теплий*). У шафі висіла **свіжа** сорочка (*брудна, чиста*). Батько читав **свіжу** газету (*вчорашню, сьогоднішню*).

201. Пригадай, коли пишеться велика буква.

Прочитай. Вибери з дужок потрібне слово. Запиши речення.

Я подарував своєму другові (*марку, Марку*) поштову (*марку, Марку*).

У (*полі, Полі*) пасеться корова (*ромашка, Ромашка*).

На платті у (*полі, Полі*) вишита (*ромашка, Ромашка*).

Агроном Іван Васильович (*пшеничний, Пшеничний*) оглядав (*пшеничний, Пшеничний*) лан.

Віталій (*орел, Орел*) показав на карті місто (*орел, Орел*).

Поясни написання слів з великої і малої букви.

202. Прочитай. Розглянь малюнки. Доповни висловлювання. Запиши.

Гострий, як ... .

Колючий, як ... .

Міцний, як ... .

Прудкий, як ... .

Солодкий, як ... .

Хитрий, як ... .

Червоний, як ... .

На які питання відповідають дописані слова?

203. Прочитай виразно. Добери заголовок. Розіграй.

Коли повертається з вирію зозулька, вже і ліс, і гаї стоять зелені. «Ку-ку, ку-ку!»

— Чуєте, зозуля кує? — радіють люди.

Щодня більшають на деревах листочки, протягають зелені рученята молоді па́гінці.

І тут раптом виповзає на листячко страшна волохата гусінь.

— Бр-р-р... — тремтить з остраху синиця.

— Йой! — задкує мухоловка.

— Тюй-тюй-тюй! — репетує повзик.

А гусінь уже їсть собі ніжне листячко.

— Треба зозульку покликати! — гукає хтось.

— Тільки вона цієї гусені не боїться...

Прилетіла зозулька і всю гусінь винищила.

От добре, що в нашому лісі живе така пташка!

Юрій Старостенко

Словничок: па́гінці — ростки.

Знайди у тексті назви птахів. Запиши їх за алфавітом. Постав наголос.

Склади звукову модель слова **гаї**. Скільки в ньому звуків? Скільки букв? Чому?

вира́зно

зозу́ля

204. Прочитай. Визнач, скільки речень у тексті.

Завтра у мами день народження діти приготували їй подарунки маленький Андрійко намалював гарні квіти його сестричка Оксанка вишила серветку.

Добери заголовок. Спиши. Розстав розділові знаки.

Підкресли слова, які пишуться з великої букви. Поясни чому.

205. Переклади українською. Запиши за зразком.

Зразок: жизнь — життя
           колосья — ...   обувь — ...
           статья — ...   судья — ...
           уголь — ...   знание — ...

Українські слова поділи для переносу.

206. Прочитай слова. Визнач, скільки звуків у них позначають букви **я, ю, є**.

Ягода, верблюд, єнот, **в'юн**, літнє, людина, лінія, буряк, бур'ян, юшка, синє, школяр.

Запиши слова у два стовпчики:

- 1) слова, в яких букви **я, ю, є** позначають два звуки;
- 2) слова, в яких букви **я, ю, є** позначають один звук і вказують на м'якість попереднього приголосного.

Склади звукову модель виділеного слова.

207. Прочитай. Спиши, вставляючи, де це потрібно, **ьо, йо**.

С..годні сонячний ден..к.

Піде Л..ня у га..к.

На які питання відповідають виділені слова?

 208. Склади речення зі слів кожного рядка.

ставок, Юрко, на, пішов, вранці
 у, закинув, воду, вудку
 ляща, витяг, великого
 попався, на, потім, сом, гачок
 юшка, смачна, буде
 Добери заголовок. Запиши.

Знайди і підкресли букви, які позначають два звуки.

209. Прочитай. Добери заголовок. Спиши.

У мене живе кіт Мурчик. Він дуже красивий. Шерсть у нього чорна, блискуча. Лапки білі, наче в рукавичках. Вушка гострі. Хвостик пухнастий. Очі — як зелені вогники.

Розкажи, який зовнішній вигляд має твоя улюблена тварина.

210. Прочитай. Виділи голосом підкреслені слова. Подумай, які розділові знаки треба поставити в кінці кожного речення.

Куди ти йдеш   Я йду в зоопарк

З ким ти підеш   Я піду з мамою

Спиши запитання і відповіді. Постав необхідні розділові знаки. Усно склади пари речень, одне з яких містило б запитання, а друге — відповідь на нього.

211. Пригадай, які звуки позначає буква **щ**.

Прочитай скоромовку. Стеж за вимовою.

Щедрий дощик
площу полоще.

Грицько Бойко

Запиши скоромовку з пам'яті.

Склади звукову модель виділеного слова.

212. Прочитай. Переклади українською. Запиши.

Нина посадила душистую м'яту.

В саду поють солов'ї.

Мама купила красивий мяч.

В нашем классе девять мальчиков.

Підкресли слова з апострофом.

213. Спиши, вставляючи букви **и** або **і**. Виділене слово поділи для переносу.

Ж..тній хліб, вродлива ж..нка, ш..рокий степ, смачні груш.., ч..сте повітря, ч..тка вимова, гостре ш..ло, дерев'яні лиж.., вантажна маш..на, рум'яні щоки.

Підкресли слова — назви ознак. Постав до кожного з них питання.

Склади речення з одним із словосполучень.

214. Прочитай. Розглянь малюнки. Дай відповіді на запитання.

Хто літає високо?
 Хто пірнає глибоко?
 Хто себе без мила миє?
 Хто підземні ходи риє?
 Хто на сосні живе в дуплі?
 Хто кукурікає в селі?

Запиши відповіді за зразком.

Зразок: Орел літає високо.

Підкресли слова — назви дій. Поділи їх для переносу. Які слова не можна поділити? Чому?

215. Прочитай.

ПРО ДВОХ ЦАПКІВ

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега надходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться, і другий. А через річку кладка. Така вузьенька, що тільки один може перейти, а двом тісно.

Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний собі не схотів заждати, щоб перейшов білий.

Ступили обидва на кладку, зійшлись посередині та й ну один одного лобами й рогами бити! Бились, бились, та й скінчилося на тому, що обидва у воду попадали і потопились.

Михайло Коцюбинський

Дай відповіді.

- Про кого розповідається в тексті?
- Де зустрілися цапки?
- Чому вони не змогли перейти через кладку?

Розглянь малюнок. Розкажи про двох кізочок.

216. Прочитай. Запиши з пам'яті.

Цвітуть в полях волошки сині.
В галях щебечуть солов'ї.
Ми живемо на Україні.
Ми дуже любимо її.

Іван Нехода

Склади схему першого речення.

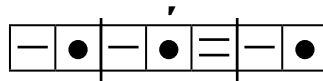
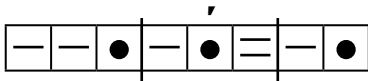

217. Прочитай. Спиши.

У лісі дзвінко дзюркотіло лісове джерельце.

Назви слова зі звуками [дж], [дз], [дз']. Підкресли букви, що позначають ці звуки.

Яка звукова модель відповідає слову **джерельце**?

218. Прочитай.

ПРИКМЕТИ ЛІТА

Ластівки літають
Над водою **низько**,
Хвилі розбивають,—
Значить, дощик **близько**.
Мов червоні квіти,
Хмари в небі синім,—
Значить, завтра, діти,
Буде вітер сильний.

Марія Чепурна

Про які прикмети розповідається у вірші? Які ще прикмети ти знаєш?

Випиши слова з м'яким знаком.

До виділених слів добери протилежні за значенням.

219. Переклади українською мовою. Запиши.

Семь дней, белый голубь, большой палец, хороший ученик, тёмная ночь, серый заяц, тяжёлый портфель, родной дедушка, новый календарь.

Прочитай слова зі знаком м'якшення. Назви букви, після яких у кінці слів в українській мові не пишеться знак м'якшення.

Підкресли слова, які відповідають на питання *хто*?

220. Прочитай. Розташуй за алфавітом. Запиши. Постав наголос.

Дятел, ясен, жайворонок, виразно, український, шофер, читання, заєць, гудзик, олень.

З одним із слів склади і запиши речення.

221. Добери і запиши по п'ять слів із буквосполученнями **ьо, йо**. Усно склади з цими словами кілька речень.

222. Прочитай. Переклади українською мовою. Запиши.

Сегодня у Лёни бодрое настроение.

Знакомый лётчик подарил ему пилотку.

Підкресли слова з **ьо, йо**. Поділи їх для переносу.

223. Прочитай. Спиши, вставляючи пропущені букви й апостроф.

Поглян.., як золотіють липи!

То цвіт рясніє на гі..і.

До нас прийшов смуглявий липен..

В своїм солом..янім брилі.

Це ж..то липневі у полі

Дало соломи на бриля.

Прив..яло листя на тополі.

Від спеки аж пашить земля!

Марія Познанська

Пригадай назви літніх місяців. Запиши.

224. Прочитай. Розглянь малюнки.

КАНІКУЛИ

«Канікули! Канікули!» —
співає все навколо.
Канікули, канікули,
канікули у школі!
А що таке — канікули?
Це літні дні барвисті,
це час, коли нам ніколи
хоча б на мить присісти...

Анатолій Костецький

Розкажи, які цікаві справи чекають на тебе під час літніх канікул.

Георгій Усач

ШУКАЮ КАЗКУ

Рано-вранці, на зорі
Вирушаю в поле.
Он горох вже на порі —
Стелиться довкола.

Я за обрій за крутий
Думкою шугаю:
Я стручок свій чарівний
Вже давно шукаю.

Може, лусне той стручок,—
Почекаю трошки:
Вийде хлопчик-малючок,
Мій Котигорошко.

Ось над річкою стою,
Мрю в ній гойдаю,—
Я Дюймовочку свою
З квітки виглядаю.

А у лісі навесні,
Як ітиму з дому,
Знаю — стринуться мені
Бородаті гноми.

Я їм лагідно скажу:
— Поможіть, будь ласка,
Я по світові ходжу
І шукаю казку.

СКАЖУ ВАМ, ДІТИ, КАЗКУ

Скажу вам, діти, казку:
 Приніс зайчик дров в'язку,
 Поколов їх дрібненько,
 Зварив кашу хутенько¹.
 Каша була солоденька,
 Моя казка коротенька.

РУКАВИЧКА

(Українська народна казка)

Ішов дід лісом, а за ним біг собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

— Тут я буду жити!

Коли це жаба плигає та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці живе?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

— Іди!

¹ Хутенько — швидко.

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка.

А ти хто?

— А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

— Іди!

От уже їх троє. Коли це біжить лисичка до рукавички:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

— А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

— Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне¹ вовк та й собі до рукавички. Питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

— Я вовчик-братик. Пустіть і мене!

— Та вже йди!

Уліз і той,— уже їх п'ятеро. Де не взявся, біжить кабан:

— Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

— Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

---

¹ Суне — повільно йде.

— Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?

— Та вже влізу, пустіть!

— Та що вже з тобою робити, йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщить куцями, вилазить ведмідь та й собі до рукавички. Реве й питається:

— А хто тут, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

— Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!

— Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

— Та якось будемо.

— Та вже йди, тільки скраєчку!

Уліз і той,— семеро стало. Та так уже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся — нема рукавички. Він тоді назад — шукати її, а собачка попереду біг. Біг, біг, бачить — лежить рукавичка й ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Звірі як злякаються, як вирвуться з рукавички,— так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Хто загубив рукавичку? Скільки звірів у ній розмістилося? Перелічи всіх по порядку.

Розглянь малюнки. Прочитай слова. Пригадай, кого так називають у казці.

іклан
братик
набрідь
сестричка
побігайчик
скрекотушка
шкряботушка

ПІВНИК І ДВОЄ МИШЕНЯТ (Українська народна казка)

Жили собі двоє мишенят — Круть та Верть і півник Голосисте Горлечко. Мишенята було тільки й знають, що танцюють та співають. А півник удóсвіта¹ встане, всіх піснею збудить та й до роботи береться. Ото якось підмітав у дворі та й знайшов пшеничний колосок.

— Круть, Верть,— став гукати півник,— а гляньте-но, що я знайшов!

Прибігли мишенята та й кажуть:

— Коли б це його обмолотити...

— А хто молотитиме? — питається півник.

— Не я! — одказує одне мишеня.

— Не я! — каже й друге мишеня.

— Я обмолочу,— каже до них півник. І взяв-ся до роботи.

А мишенята й далі граються.

¹ Удóсвіта — дуже рано, перед світанком.

От уже й обмолотив півник колосок та й знов гукає:
— Гей, Круть, гей, Верть, а йдіть гляньте, скільки зерна я намолотив!

Поприбігали мишенята.

— Треба,— кажуть,— зерно до млина однести та борошна намолоти.

— А хто понесе? — питає півник.

— Не я! — гукає Круть.

— Не я! — гукає Верть.

— Ну, то я віднесу,— каже півник. Узяв на плечі мішок та й пішов.

А мишенята собі одно скачуть — у довгої лози граються.

Прийшов півник додому, знов кличе мишенят:

— Гей, Круть, гей, Верть! Я борошно приніс.

Поприбігали мишенята, пораділи.

— Ой, півничку! Уже тепер тісто треба замісити та пиріжків спекти.

— Хто ж міситиме? — питає півник.

А мишенята знов своє:

— Не я! — пищить Круть.

— Не я! — пищить Верть.

Подумав, подумав півник та й каже:

— Доведеться мені, ма́бу́ть.

От замісив півник тісто, приніс дрова та й розпалив у п'єчі. А як у печі нагоріло, посадив пиріжки¹.

Мишенята й собі діло мають: пісень співають, танцюють.

Ось і спеклися пиріжки, повиймав їх півник, виклав на столі.

---

¹ Посадив пиріжки — помістив у гарячу піч для випікання.

А мишенята вже й тут. І гукати їх не треба.

— Ох, і голодний я! — каже Круть.

— А я який голодний! — каже Верть.

Та й посідали до столу.

А півник каже:

— Стривайте-но¹, стривайте! Ви мені перше скажіть, хто знайшов колосок?

— Ти,— кажуть мишенята.

— А хто його обмолотив?

— Ти,— вже тихіше відказують Круть із Вертем.

— А тісто хто місив? Піч топив? Пиріжків напик?

— Ти,— вже й зовсім нищечком кажуть мишенята.

— А що ви робили?

Що мали сказати мишенята? Нічого. Стали вони вилазити з-за столу, а півник їх і не тримає. Хто ж отаких лінюхів² пиріжками пригощатиме?

Прочитай. Дай відповіді.

Хто? підмітав
знайшов
обмолотив
намолов борошна
замісив тісто
приніс дрова
розпалив у печі
спік пиріжки

А хто? співав
танцював
грався
скакав
сів до столу

Яким був півник? А мишенята?

Прочитай казку за особами. Перекажи.

¹ Стривайте-но — зачекайте-но, подождіть-но.

² Лінюхів — ледарів.

ЛИСИЧКА-СУДДЯ

(Українська народна казка)

Двоє веселих котиків добулі собі грудочку¹ сиру. Відбігли з ним подалі й почали радитися, як його краще поділити. Та ще й поділити так, щоб не було кривди ні тому, ні тому,— щоб якраз по правді рівнєсенько розділити.

Один котик і каже:

— Давай поділимо отак, упóперек!

А другий каже:

— Ні, розділимо краще вздовж!

Отак і сперечаються. Коли це біжить лисичка. Побачила вона котиків, угледіла грудочку сиру, зупинилася та й питає:

— А що то у вас таке? Про що сперечаєтеся?

— Так і так,— розказують котики,— ось не знаємо, як нам краще поділити грудочку сиру.

¹ Грудочка — шматочок.

— Е,— каже лисичка,— це можна дуже добре зробити! Ось дайте я вам поділю!

Котики й віддали їй грудочку сиру, щоб вона розділила. Лисичка переломила її на́дво́є, а далі й каже:

— Ні, оцей шматочок більший, треба порівняти!
Та й над'їла один шматочок.

— А тепер,— каже,— оцей більший. Треба його трішки підрівняти, щоб по правді було! Не можна ж, щоб котро́му з вас кривда була!

І знов над'їла. Та так і рівняла,— то той шматочок над'їсть, то той,— поки стало два зовсім маленькі шматочки.

— Ну,— каже лисичка,— оце вже маєте тепер зовсім однаковісінькі шматочки, хоч і на ва́ги покладіть!

— Добре,— кажуть котики,— але ж ти багато нашого сиру з'їла! За що ти стільки нашого добра взяла?

— Як за що? — відказала лисичка.— Я ж вас поділила!

Знайди в тексті і прочитай, як лисичка ділила сир.

Чому котикам залишилися два маленькі шматочки сиру?
Як це пояснила лисичка? Прочитай.

Доповни речення словами з довідок. Доведи правильність своєї думки.

Лисичка хитра, ...

Котики довірливі, ...

Слова для довідок: розумний, жадібний, винахідливий, нерозумний.

ЛИСИЧКА ТА ЖУРАВЕЛЬ

(Українська народна казка)

Були собі лисичка й журавель. Ото й зустрілися якось у лісі. Та такі стали приятелі!

Кличе лисичка журавля до себе в гості:

— Приходь,— каже,— журавлику, приходь, лебедику! Я для тебе — як для себе.

От приходить журавель на ласкаві запросини.

А лисичка наварила кашки з молоком, розмазала по тарілці та й припрошує:

— Призволяйся¹, журавлику, призволяйся, лебедику!

Журавель до кашки — стукав, стукав дзюбом по тарілці — нічого не вхопить.

А лисичка як узялася до страви. Лизь та лизь гарненько язиком, поки сама всю кашу чисто вилизькала.

Вилизькала та до журавля:

— Вибачай, журавлику, що мала, тим тебе й приймала, а більше нема нічого.

— То спасибі,— мовить журавель.— Приходь же, лисичко, тепер ти до мене в гості.

— А прийду, журавлику, прийду, лебедику! На тому й розійшлися.

От уже лисичка йде до журавля в гості. А журавель наварив такої-то смачної страви: узяв м'яса, й картопельки, й бурячків — усього-всього, покришив дрібненько, склав у глечичок з вузькою шийкою та й каже:

¹ Призволяйся — пригощайся.

— Призволяйся, любя приятелько, не соромся!

От лисичка до глечика — а голова не влазить!
Вона сюди, вона туди, вона й боком, і лапкою, і на-
всто́ячки¹, і зазирати, і нюхати... Нічого не вдіє!

А журавель не гуляє: все дзьобом у гле-
чик, усе в глечик. Помаленьку-помаленьку — та
й поїв, що наварив. А тоді й каже:

— Оце ж, вибачай, лисуню, що мав, то тим
і приймав. Та вже більше нічого не маю на гостіну.

Ох і розгнівалася ж лисичка! Так розсерди-
лася, що й подякувати забула, як годиться, чѐм-
ним² бувши.

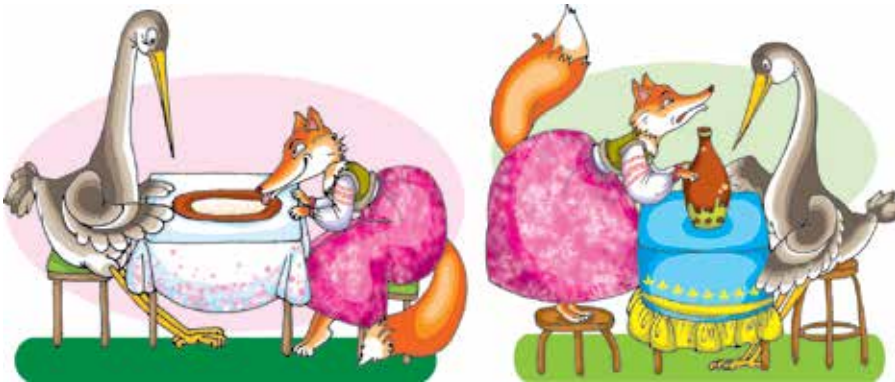
Так-то їй журавлева гостина до смаку́ припала!
Та від того часу й не приятелює із журавлями.

Прочитай, як лисичка запрошувала журавля до себе в гості.
Як вона говорила: ображено, улесливо, сердито? Пере-
дай відповідну інтонацію під час читання.

Чим пригощав лисичку журавель?

Прочитай і покажи, як лисичка намагалася дістати страву
із глечика.

Розглянь малюнки.

¹ Навсто́ячки — стоячи.

² Чѐмним — вихованим, ввічливим.

Подумай, які з наведених підписів відповідають малюнкам.

Лисичка в гостях у журавля.

Лисиччине частування.

Журавель в гостях у лисички.

Подяка журавля.

Поміркуй! Хто винен у тому, що розпалася дружба лисички і журавля?

Прочитай прислів'я. Яке з них відповідає змісту казки?

Яке частування — таке й дякування.

Дружба, як дзеркало: розіб'єш — не складеш.

Іван Франко

ЛИСИЧКА І РАК

Зустрілася Лисичка з Раком. Стала та й дивиться, як він помаленьку лізе. А далі давай над ним насміхатися.

— Ну, та й швидкий же ти, нема що й казати! Справжній Рак-неборак! А скажи мені, Раче-небораче, чи то правда, що тебе раз по дріжджі послали, а ти аж через рік із дріжджами прийшов, та й ті посеред хати розілляв¹?

— Може, коли й правда була,— каже Рак,— а тепер дуже на брехню схоже.

— Ова! Значить, тепер прудкіший² став?

— Прудкіший чи не прудкіший, а тобі глузувати не дозволю. Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того пенька добіжу.

¹ Розілляв — розлив.

² Прудкіший — швидший.

— Що? Що? Що? — здивувалася Лисичка.—
Ти хотів би зі мною наввипередки бігати?

— Не тільки побіжу, а хоч ти на один скок
спереду ставай, то я швидше за тебе на місці
буду,— мовить Рак.

Побилися вони об заклад. Стала Лисичка на
один скок попереду Рака, а Рак учепився їй клі-
щами за хвіст. Рушила Лисичка, біжить щоду-
ху¹, аж кúрява² здіймається. Добігла до пенька
та й кличе:

— А де ти, Раче?

Нічого не чути.

— Ну, Раче, де ти там? — ще раз кличе Ли-
сичка та й обернулась хвостом до пенька.

— Та ось де я! Давно вже жду тебе, аж трохи
за пеньок забіг.

¹ Щодúху — дуже швидко.

² Кúрява — пил на дорозі.

Як у казці названо Рака? Як Лисичка глузувала над Раком? Як Рак перехитрив Лисичку?

Прочитай казку за особами.

Намалюй ілюстрацію до казки.

Навчись швидко читати скоромовку.

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
— Ти не вмієш так, як я,
Так, як ти, не вмію я.

Відгадай загадку.

Прийшла кума із довгим віником
На бесіду із нашим півником,
Схопила півня на обід
І замела мітлою слід.

Валентин Литвиненко

ЛИСИЦЯ ТА ЇЖАК

Поверталася стара лисиця з невдалого полювання. У животі бурчить від голоду. Іде, солодкими оченятами позирає. Назустріч їжак.

— Здоров був, їжаче!

— Здоровенькі й ви будьте,— відповів їжак і згорнувся клубочком.

— Як здоров'ячко?

— Спасибі.

— А давно ми не бачилися, голубчику. Давай на radoщах поцілуємось.

Згорнувся їжак ще тугіше, засопів.

— Не можу,— відповідає,— я ще не вмивався.

— А знаєш,— каже лисиця,— я тепер уже не їм м'яса, самі овочі. Сьогодні цілий ранок із кроликами на капусті п'аслася. Та й наїлася ж!..

— Та що ви кажете?! А я оце саме хотів вам сказати, що біля старої вільхи віводок¹ тетеревніят пасеться.

— Де це? — так і підстрибнула лисиця.

— За струмочком направо. Та куди ж ви?

— Побіжу, ніколи...

І лисиці як не було.

Розгорнувся їжак:

— Підди-но, побігай! Нас, голубонько, не обдуриш...

Та й потупав далі.

Як говорила лисиця з їжаком: грубо, лагідно, улесливо, ввічливо, чемно, лукаво, хижо?

Яка у казці лисиця? А їжачок?

Як ти розумієш вираз «солодкими оченятами позирає»?

Прочитай казку за особами. Розіграй.

¹ Віводок — пташенята.

Розглянь малюнки. Пригадай, як називаються ці казки.

Пригадай, які казки про лисичку ти знаєш. У яких із них лисичка хитра, улеслива, глузлива?

Яким тваринам (героям казок) вдалося провчити лисичку? Як саме?

Прочитай прислів'я. Яким казкам вони відповідають?

Хто не працює, той не їсть.

Так пригостили, що голодним повернувся.

З лисами і сам лисом станеш.

І на хитру лисицю капкан знайдеться.

Віра Карасьова

А ЧОМ Я?

Просить бабуня Павлика:

— Принеси-но до плити дрівець із повітки¹.

— А чом я? Чом не Олесь? — каже Павлик.

Ухопив він м'яча і побіг до хлопців на вулицю.

Принесла бабуня дрівець, розтопила в плиті.

Та згадала, що хліба нема.

— Олесю! — гукає.— А збігай до магазину хліба купи.

— А чому я? Чом не Павлик? — питає Олесь.

Узяв він дерев'яну шаблюку і гайда з бур'янами воювати.

Бабуся й хліба принесла.

Набавились хлоп'ята досхочу² й прибігли додому голодні-голодні.

— Ой, бабуню, давай швидше їсти!

— А чом я? Чом не кіт Василь? — каже бабуня.

Уявили собі хлоп'ята, як кіт Василь у бабусиному фартусі коло плити пораяється, й розсміялися. А потім примовкли. Ніяково³ їм стало, здогадалися, на що бабуня натякає.

А в бабуні серце не кам'яне: поставила на стіл смажену картопельку з огірками й по чашці киселю — їжте, онуки, на здоров'я. Ростіть та мудрішайте!

Яку казку нагадало тобі це оповідання?

¹ Пові́тка — накриття, (рос.) навес.

² Досхо́чу — вдосталь, до повного задоволення.

³ Ніяково — незручно, не по собі.

ОЙ МИНУЛА ВЖЕ ЗИМА
(Українська народна пісня)

Ой минула вже зима,
Снігу-льоду вже нема.
Ой нема, ой нема,
Снігу-льоду вже нема.

Прилетіли журавлі
Й соловеечки малі.
Ой малі, ой малі,
Соловеечки малі.

Лугом квіти вже цвітуть,
Вівці травку вже пасуть.
Ой пасуть, ой пасуть,
Вівці травку вже пасуть.

Всі веснянку співаймо,
Весну красну вітаймо.
Вітаймо, вітаймо,
Весну красну вітаймо!

Який настрій передається у пісні?

Прочитай пісню так, щоб усі відчували радість від приходу весни.

Пригадай відомі тобі пісні та вірші про весну.

Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

Весна цвітом рясна́.

Весна відмикає дерева і води.

Весною чути, як трава росте.

БЛАГОСЛОВИ, МАТИ

Благослови, мати,
Вéсну закликати!
Вéсну закликати,
Зиму проводжати!
Зимочка в возочку,
Літечко в човночку!

Це закличка. Її промовляли або співали, вітаючи прихід весни.

З якою інтонацією ти її прочитаєш?

ОЙ ВЕСНА, ВЕСНА — ДНЕМ КРАСНА

— Ой весна́, весна́ — днем красна́,
Що ти, вéсно, нам принéсла?
— Принесла я вам літечко,
Щоб родилося житечко,
Ще й озимая пшениця
І усякая пашниця,
Ще й червоні квіточки,
Щоб квітча́лись діточки.

Прочитай за особами. Розіграй.
Вивчи напам'ять одну з весняних пісень.

Олег Буцень

ЯК ПРИХОДИТЬ ВЕСНА

Зустрілись я́кось на кущі глоду дві сойки.

Одна каже:

— Ну й холоднеча! Забарілася весна, не йде до нас.

А друга їй:

— Напевно, десь у снігу загрузла, не добереться ніяк.

І справді, розгулялась наостáнку¹ зима. То лютим вітром подме, то віхолу напустить — жбурляє² пригорщами снігу. То затягне небо густими хмарами — я́сному сонечку годі й пробитися. Суту́жно³ птахам, важко в такий час відшукувати їжу.

Перша сойка каже:

— Щоранку сиджу на верхівці дуба, все весну́ виглядаю.

— І я,— мовить друга,— вже всі очі видивила. Моя сосна вища за твій дуб. Вона і на па́горбку стоїть — однак не видно весни.

— І дарма ви там сидите́,— почувся нараз тоненький голосок.

Озирнулися пташки́, бачать: коло пенька вистромився з-під снігу пролісок. Зелененький, тендітний такий, і киває до них білою голівкою:

— Ви краще на землю подивіться!

Глянули сойки на землю, а воно й справді: проліски на снігу то тут, то там видніють.

¹ Наостáнку — під кінець, на завершення.

² Жбурляє — кідає.

³ Суту́жно — дуже важко.

Ось як непомітно весна підкралася!

Змахнули весело крілами пташки і полетіли в ліс розповісти подружкам цю радісну новину.

Чому сойки не помітили приходу весни? Прочитай.

Хто був першим вісником весни? Знайди в казці і прочитай, яким його побачили сойки.

Наталя Забіла

БАРВІНОК

Недавно ще гула метелиця,
Іще лежить в низинах сніг,
А вже барвінку листя стелиться
Зеленим килимом до ніг.

Воно під снігом і під кригою
Всю зиму зелень берегло
І перше стрінуло з відлигою
Весняне сонце і тепло.

Із перемогою і славою
Весна з'являється на світ.
І квітне радістю яскравою
Барвінковий зірчастий цвіт.

Навчись читати виразно.

Намалюй ілюстрацію до вірша.

Грицько Бойко

НА МАМИНЕ СВЯТО

Чому це надворі
Блищать, мов перлини,
І чисті, й прозорі
Грайливі краплини?

Тому, що весела,
Ясна, чарівна
На мамине свято
Приходить весна!

Чому це так жваво
Струмочок співає?
Чому так ласкаво
Нам сонечко сяє?

Тому, що весела,
Ясна, чарівна
На мамине свято
Приходить весна!

Знайди в тексті відповіді на запитання:

- Весна яка?
- Краплини які?
- Як співає струмочок?
- Як сяє сонечко?

Навчись читати виразно.

Пригадай відомі тобі вірші про маму. Які з них ти знаєш напам'ять?

Прочитай прислів'я. Поясни, як ти його розумієш.

На сонці тепло, а біля матері добре.

Марія Пономаренко

ПОДАРУНОК

Настала весна. Багато клопотів з'явилося у звірів та птахів. Усі вони чепурили свої оселі, лісові галявини. Дехто змінював вбрання: зайці скидали білі шубки, а натомість одягали сірі, вовки та ведмеді лише обновлювали старі кожухи, бо не звикли міняти кольору.

Та найбільше метушилися малята, потай від усіх готуючи подарунки, адже незабаром — мамине свято. У цей день на головній лісовій галявині мали зібратися найповажніші мешканці лісу й вирішити, кому ж присудити головний приз за найкращий подарунок.

Засмучений, сидів у своїй хатинці лише зайчик Сіра Шубка. Йому теж хотілося порадувати маму, проте він ніяк не міг придумати для неї подарунка. Ось зайчик вийшов надвір. У лісі де не глянь — біжать струмки.

На горбочку, якраз біля головної галявини, побачив Сіра Шубка блакитну квіточку на тонкій стеблині.

— Хто ти? — запитало зайченя.

— Пролісок, — відказала квіточка. — Дуже соромно не знати мене, адже розквітаю я щовесни.

— Це моя перша весна, — зніяковіло¹ зайченя, — тому й не чув про тебе.

— Ага, он воно що! — засміявся пролісок. — А чому ти такий засмучений?

¹ Зніяковіло — засоромилося.

— Як же мені не сумувати? Завтра мамине свято, а подарунка ще не маю.

Пролісок співчутливо подивився на зайчика, трохи подумав та й каже:

— То, може, візьми мене та й подаруй своїй мамі...

— Як же я візьму?! — розгубилося¹ зайченя. — Ти ж тоді не будеш рости.

— Звісно, не буду, — зітхнув пролісок, — але ж ти не маєш подарунка. Усі матимуть, а ти — ні.

— Дякую тобі, проліску, — раптом зраділо зайченя. — Тепер я знаю, що подарувати мамі!

І ось в день свята мам геть усі малята прийшли на головну лісову галявину. Кожне з них принесло дбайливо загорнений у торішне листя подарунок. Тільки в Сірої Шубки в лапках не було нічого.

¹ Розгубилося — не знало, як діяти.

Подарунки малят були й справді напрóчуд¹ гарні: різьблені скриньки й розфарбовані мисочки, горішки і ткáні рушнички, виші́вані серветки й намисто із шипшини. Нарешті дійшла черга й до Сірої Шубки. Зайченя взяло маму за лапку й повело на горбочок: там синіла квітка.

— Я дарую тобі, матусю, ось цього проліска. Тільки зірвати його я не міг, адже він тоді не ростиме.

— Дякую тобі, мій любий синочку,— розчу́лилася² зайчиха.— Дякую за чудовий подарунок!

Коли ж усі подарунки були вручені мамам, до лісових мешканців звернувся ведмідь на ймення Буркотун:

— Ми тут порадилися й вирішили головний приз віддати зайчикові Сірій Шубці.

— Ура! — кричали звірята, бо їм сподобалися слова старого ведмедя.

— Тримай міцно! — Буркотун подав зніяковілому зайченяті лóзяного кошика, вщерть наповненого рожевобокими яблуками, ще восени зірваними з лісової яблуньки.— Їж на здоров'я, та не забудь маму почастувати.— Буркотун весело примружив очі.

— Не забуду! — сказало зайченя і подало кошик з яблуками мамі.

Прочитай за особами розмову зайчика і проліска.

Подумай, чому мамі дуже сподобався подарунок Сірої Шубки?

Який головний приз дістався зайчикові? Прочитай.

¹ Напрóчуд — дуже добре.

² Розчу́лилася — схвилювалася, (рос.) расчувствовалась, растрогалась.

Тарас Шевченко

ВСТАЛА ВЕСНА

Встала весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила.
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають.

Розкажи, яка картина з'являється перед очима, коли читаєш цей вірш.
Навчись читати виразно.

*9 березня 1814 року —
день народження великого
українського поета
Тараса Григоровича Шевченка.*

За Оксаною Іваненко

МАЛЕНЬКИМ ПРО ВЕЛИКОГО ТАРАСА

У селі Кирилівці, яке все належало одному багатому панові, в бідній родині кріпаків¹ Шевченків народився хлопчик Тарас.

Родина була велика, дітей багато, злидні² страшні. У Тараса були старша сестра та брат —

¹ Кріпак — селянин, який належав панові, був його власністю.

² Злидні — бідність.

Катруся і Микита та молодші за нього — Йосип, Яринка і сліпенька сестричка Марійка. Батьки, як і всі селяни, повинні були на панщині працювати, себто на пана робити. З ранку до ночі вони гнули спину на панському полі, на панській ста́йні¹, у панських садах та городах. А вдома їхні діти лишались голодні, голі, босі.

Жінкі брали немовлят із собою на поле. Покладуть під снопом, а самі жнуть пшеницю. Дитина часто плаче, заливається, а мати і підійти зайвий разочок боїться, бо панський наглядáч² з канчуком³ у руках скрізь ходить, дивиться, як працюють.

Хто з дітей трішки підросте — одразу теж працювати, чи погóничем⁴, чи пастушком.

Та у Шевченків була дружна сім'я. Любили одне одного, жаліли. Зберуться всі ввечері після роботи, постелять у маленькому садочку коло хати рядно, посідають, вечеряють вкупі. Потім, уже згадуючи свою сім'ю, раннє дитинство, написав Тарас Григорович вірш:

Садок вишневий коло хати,
Хруці над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

¹ Ста́йня — (рос.) конюшня.

² Наглядáч — той, хто дивиться за роботою кріпаків, примушує їх працювати.

³ Канчу́к — (рос.) плётка.

⁴ Погóнич — селянин, який поганяє худобу.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Приходив до них часто старий-престарий дід Іван. Його дуже любив маленький Тарасик. Притулиться до нього, і розповідає дід про давні минулі часи.

Цікавий був до всього Тарасик, про все йому хотілося дізнатись: і чи є де залізні стовпи, які небо підтримують, чому шлях, що мимо села йде, Чорним зветься, і хто такі були гайдамаки, які проти панів повставали?

Хлопець рано до школи пішов, швидше за всіх вивчився читати й писати і дуже любив малювати, хоч цього його ніхто не вчив.

Де народився Тарас Шевченко?
Яким було життя кріпаків?
Якою була сім'я Шевченків?
Який вірш написав поет, згадуючи свою сім'ю? Навчись виразно його читати.
Як звали дідуся малого Тараса?
Про що він розповідав онукові?
Розкажи, що ти знаєш про дитинство Тараса Шевченка.
Вивчи напам'ять один із віршів поета Т. Г. Шевченка.

Олександр Моторний

ЗЕРНЯТКО

Маленьке Зёрня́тко попало восени під велику Грудку. Придушила його Грудка і каже:

— Тут тобі й смерть.

Але Зернятко не злякалось.

— Підожди,— каже,— ось прийде Весна, виросте з мене зелений па́гонєць¹, він тебе проб'є.

Грудка тільки засміялась:

— Побачимо.

Цілу зиму Зернятко лежало під Грудкою, і йому не страшні були морози. Як тільки пригріло сонечко, стало тёпло, з маленького Зернятка виріс пагонєць. Він уперся в Грудку і розколов її. Виставив пагонєць свій вершок до сонця і засміявся:

— Ось і я.

Дай відповіді, використовуючи слова з довідок.

- Якою була Грудка? А Зернятко?

Слова для довідок: великий, маленький, золотий, чорний, сміливий, твердий.

Що сталося із Зернятком навесні? Прочитай.

Прочитай прислів'я. Поміркуй, чиї слова (Грудки чи Зернятка) в ньому підтверджуються.

Не буде так, як думаєш, а буде так, як стається.

Відгадай загадку. Відгадку намалюй.

Мій брат Кіндрат
через землю пройшов,
золото знайшов.

¹ Па́гонєць — молоде стебельце рослини.

Дмитро Мегелик

ВЕРБИЧКА

Посадив Петрусь вербичку
Зелененьку, невеличку,
Щоб над стежкою росла,
Кучерявою була.

Перша пташка прилетіла,
В молодому листі сіла,
Заспівала на гіллі:
— Трі-лі-лі, трі-лі-лі...

Потім промінь золотистий
Примостився теж на листі,
Він приніс для юних віт
Аж від сонечка привіт.

Радо Петрик поглядає
На вербичку і питає:
— Ти скажи мені про те,
Хто скоріше з нас росте?

Кого радувала вербичка?
Про що запитав Петрик вербичку? Прочитай.
Навчись читати виразно.

Василь Чухліб

ХАТКА НА ТОПОЛІ

Під дахом Миколчиної хати зліпили гніздо
ластівкі. І він радий-радісінський. Ідуть ото з Та-
расиком вулицею і раптом Миколка:

— О, мої ластівкі полетіли! Бачиш?

Хоч, може, то й не його.

Тарасик говорить татові:

— У Миколки он ластівки живуть. А у нас немає...

— А ти одразу й зажурився! — мовив тато. — Якщо хочеш, то у нас будуть шпаки.

— Хóчу! Хóчу! — застрибав Тарасик.

— Тільки перш треба збудувати для них хатку.

Тато знайшов у повітці дошку. Заспівала пила, застукотів молоток. Ой і гарна ж хатка вийшла! З дашком на дві сторони, з кругленьким вічком замість дверей.

Виліз Тарасик на топóлю, міцно прив'язав хатку.

— Тепер чекатимемо новоселів, — сказав тато.

По кілька разів на день поглядає Тарасик у сад.

Уранці, тільки прокинеться, так і до вікна — чи немає новоселів? А шпаки не прилітали.

Якось грався Тарасик у дворі, аж хтось як застище! Може, Миколка на вулицю кличе? Виглянув за ворота — нема нікого. А свист не змовкає.

Глянув Тарасик на яблуню і мало не затапцював. На дашку хатинки сиділи два шпаки і голосно висвистували.

А тут і Миколка у двір. Тарасик до нього:
— Наші шпаки співають! Чуєш?

Прочитай за особами розмову Тарасика з татом.
Якою вийшла хатка для птахів? Прочитай.
Розкажи, як чекав Тарасик прильоту шпаків.

Василь Шаройко

ЩО ЗА ПТАШКА?

Гриць дивується, питає,
Що за пташка так співає:
Як горобчик цвірінчить,
Мов сорока, стрекотить,
А ще інколи, бува,
Що кричить, немов сова!
Хто ж виспіває отак?
— Та то ж так співає шпак!

Голоси яких пташок можна почути у співі шпака?

Ліна Костенко

ПЕРЕКИНУТА ШПАКІВНЯ

Плаче шпак уранці після зливи,
Де шумлять на грéбні¹ явори,
Що шпаківню вітер чорногривий
Перекинув донцем догори.

Борсаються бідні шпаченята,
Як його зарадити біді?
Кліпають із пільми оченятами:
— Випадемо, татку, що тоді?

¹ Грeбiнь — вершина гори.

Ще якби їм день чи півторадні,
 Ще якби їм днів хоча б із п'ять!
 Бо вони ще ж зовсім безпорадні¹,—
 Падаючи, ще не полетять.

Як же, хлопці, хатку ви прибили,
 Що її порушили вітри?!
 Плаче шпак уранці після зливи,
 Де шумлять на гребні явори...

Навчись читати виразно. Передай під час читання своє співчуття і тривогу за птахів.

Намалюй ілюстрацію до вірша.

Василь Сухомлинський

ЯК МИКОЛА СТАВ ХОРОБРИМ

Першокласник Микола прийшов сьогодні до школи дуже рано. На лавці під високою тополею сиділо двоє дівчаток. Вони дивились на дерево. Щось зацікавило їх там, в очах у дівчаток хлопчик помітив тривогу.

Раптом над великою тополіною гілкою знялася пташка, запищала тривожно. І в ту ж мить біля лавки впало маленьке пташеня.

Микола зрозумів, що пташеня випало з гнізда, а мати його — в розпачі².

Одна з дівчаток взяла пташеня й сказала:

— Як би ж це хто сміливий був зараз у школі... він би поліз на дерево й поклав пташеня в гніздо.

Микола був дуже боязким. Але слова дівчинки вразили його. Невже вона вважає його боягузом?

¹ Безпорадний — безпомічний.

² Розпач — відчай.

— Я полізу,— сказав Микола.

— Ти? — запитали дівчатка і з по́дивом подивились на хлопчика.

Микола поклав пташеня за пазуху й поліз на тополю. Від стра́ху в нього тремтіли руки й ноги, але він ліз і ліз все вище й вище. Поклавши пташеня в гніздо, Микола зліз на землю.

Дівчатка дивилися на нього із захопленням.

Що викликало тривогу дівчат?

Прочитай, як Миколка врятував пташеня.

Чи можна назвати його хоробрим? Чому?

Микола Стеценко

ПЕРШОКЛАСНИЦЯ

До школи поспішали дві дівчинки, дві першокласниці: Надійка й Катруся.

Тільки-но дівчатка підбігли до переходу, а назустріч їм — дідусь. Він обмацував поперед себе дорогу довгим сучкуватим ціпко́м¹.

— Давай допоможемо йому,— сказала Надійка по́дружці.— Він же зовсім нічого не бачить.

— Та ти що! Ми ж запі́знимось на урок,— відповіла Катруся й побігла вперед.

А Надійка постояла мить і рішуче підійшла до дідуся:

— Дозвольте я переведу вас на той бік вулиці.

— От спасибі тобі,— сказав дідусь і слухняно повернув за Надійкою. Ступивши на тротуар, він зупинився.

¹ Ціпо́к — палиця.

— Рости здорова й щаслива, — сказав дідусь і побрів далі, мацаючи ціпком дорогу.

Надійка помчала до школи.

Тим часом почався урок, і вчителька робила перекличку.

— А де Надійка? — запитала вона і глянула на Катруся.

Дівчинка встала, знизала плечима.

— Вона переводить через дорогу якогось чужого дідуся.

Катруся хотіла ще щось додати, але цієї миті відчинилися двері й до класу вбігла захекана Надійка. Вона привіталась і винувато закліякла¹ біля порога.

— Вибачте, Маріє Іванівно. Я запізнилася, бо...

— Знаю, знаю. Сідай за парту. Твій вчинок — добрий і милосердний. Спасибі тобі за нього від усього першого класу.

Прочитай за особами розмову дівчат.

Слова якої дівчинки тобі сподобалися? Чому?

Як оцінила вчителька вчинок Надійки? Прочитай.

¹ Закліякла — застигла.

ДВІ ГРУШІ Й ОДНА

Я́кось ми з Оксаною сиділи на лаві у сквері. Повз нас стежкою йшла незнайома бабуся. В одній руці вона несла кошик з грушами, другою спиралася на довгу сукувату палицю.

Спіткнулася бабуся об камінець, що лежав на стежці, і мало не впала. А кошик не втримала, випустила з рук, і груші розсипалися.

— От лихо! — мовила скрушно бабуся.

Відкинула палицею із стежки камінець і заходилася збирати розсипані груші.

Тільки їй, старенькій, ма́бу́ть, важко було нахилитися за ними. Та, видно, ще й недобачала. Ма́цала, ма́цала навколо себе по стежці, по траві, поки не знаходила якусь грушу.

Я підійшов до бабусі, почав показувати, де вони лежать.

— Ось... ось... — тикав пальцем. А коли бабуся й тоді шукала не в тому місці, де я показував, то ще й сердився: — Та не там, ось тут...

Бабуся покірно слухалася, мовчки підбирала.

Прибігла й Оксана. Але вона не стала, як я, показувати пальцем на груші. Сама швиденько візбирала їх у фартушо́к і висипала в кошик.

— Всі? — спитала бабуся.

— Всі, — дружно відповіли ми.

— Спасибі, дітки, що допомогли, — подякувала. — Натє ж вам за це. Ось тобі, дівчинко, — дала бабуся Оксані дві здоровенні підрум'янені з боків груші.

— А це тобі, хлопчику,— простягла вона мені лише одну грушу, хоча та́ко́ж велику й підрум'янену.

Ще раз подякувала нам, попрощалася й рушила далі стежкою.

Ми раді були. Одразу ж побігли додому розповісти мамі, як допомогли старенькій і які гарні груші подарувала нам за те бабуся.

Мама теж раділа, що ми в неї такі чемні та ввічливі.

— Молодці, молодці! — хвалила.

Раптом вона помітила, що в Оксанки дві груші, а в мене тільки одна.

— Мабуть, з'їв уже? — спитала.

— Ні, не їв,— заперечив я.— Бабуся так і дала: Оксані дві, а мені одну.

— Чого ж це? — здивувалася мама.

— Не знаю...— Я й сам дивувався.— Може, тому, що Оксана дівчина або що мала?

— Та ні, тут щось не те,— не погодилась мама.— Ану гарненько розкажіть, як ви допомагали бабусі.

Ми з Оксаною розповіли.

— Отепер мені ясно, чому вона тобі, Ромо, тільки одну грушу дала,— сказала мама.— А могла б і зовсім не давати.

— Чому? — збентежився я.

— А ти поміркуй, добре поміркуй,— відповіла мама.

Хто допоміг бабусі зібрати груші?

Як допомагав Рома? А як Оксанка? Прочитай.

Знайди і прочитай розмову мами з Ромою.

Поясни, чому, на думку мами, бабуся могла зовсім нічого не давати Ромі?

Олег Буцень

У НОВІЙ ШКОЛІ

Переїхала Нюра на нову квартиру в інший район міста.

Шко́да їй було розлучатися зі старою школою, особливо з по́дружкою Валею.

У нові́й школі Нюра нікого не знала. Тому на уроках ні з ким не розмовляла, все придивлялась до учнів, до вчительки, до класу.

Яко́сь на великій перерві підійшла до неї одно-класниця Галя і питає:

— Ти ще ні з ким не дружиш?

— Ні,— відповіла Нюра.

— І я ні з ким не дружу,— зітхнула Галя.— Погані у нас в класі дівчиська: Ленка — задавака, Вірка — хитруля, Надька — брехуха, Ірка — задирака...

Майже всіх дівчат класу перебрала Галя — всі погані виявились. Лише про себе нічого не сказала.

— Просто не знаю, з ким ти зможеш у нас по-дружити.

— Не турбуйся,— відповіла їй Нюра.— З ким я дружитиму, я ще не знаю. Зате знаю, з ким мені не треба дружити.

Чому Нюра не мала подруг? Знайди відповідь і прочитай.
Чому Галя ні з ким не дружила?

Поміркуй, з ким Нюра не буде дружити? Чому?

Василь Сухомлинський

МИШКІВ ВЕЛОСИПЕД

Мишків купили велосипед. А живе він поруч зі школою. Між садибою¹ його батьків і шкільною садибою — сад, так що й їхати ніде. Мишко привів свого велосипеда, мов коня на вуздечці. Хлопці оточили Мишка. Обмацували колéса, педалі, руль. Велосипед всім подобався. Діти заздрили Мишкові.

— Ну що ж, катайся,— сказав Федько й відійшов від велосипеда так, немовби йому й не хотілося покататись.

¹ Сади́ба — будинок.

— Ти думаєш, мені справді дуже хочеться на ньому кататись? — байдужим тоном запитав Мишко. — Бери, пробуй.

Федько, не вірячи своїм вухам, взявся за руль, сів на велосипеда та й покотив по шкільному стадіону. Катався аж до дзвінка на урок.

На першій перерві катався Іван, на другій — Степан, на третій — Сергій, на четвертій — Оля.

Залишилися кататися й після уроків. Велосипед переходив з рук в руки. До четвертої години накаталися всі.

Мишко привів велосипеда о пів на п'яту — мов коня на вуздечці.

— Де ти до цього часу катався? — здивувалась мати. — Хіба ж так можна?

— А я й не катався...

— Як — не катався?

— Хлопці каталися... й дівчатка...

Мама полегшено зітхнула й сказала, немов сама до себе:

— Єдине, чого я боялась: що кататимешся ти.

Поміркуй, чому мама полегшено зітхнула і сказала Мишкові: «Єдине, чого я боялась: що кататимешся ти»?
Чому Мишкові не вдалося покататися на велосипеді?

В оповіданнях О. Буцень «У новій школі» і В. Сухомлинського «Мишків велосипед» розповідається про школярів. Хто з героїв цих творів умів дружити, а хто — ні? Яким має бути справжній друг?

Михайло Слабошпицький

ЯБЛУКО

Катрусю почастували великим яблуком. Вона ніколи навіть не бачила такого.

Яблуко було червонобоке і пахло на всю квартиру.

Катруся довго нюхала його і вже хотіла з'їсти, аж тут до неї прийшла Оріся.

— Поділися з Орісею, — сказала мама.

Катруся з жа́лём подивилася на яблуко, потім зітхнула жалібно і розрізала ножем.

Більшу половину віддала Орісі, меншу лиши́ла собі.

— От молодця! — похвалив її тато. — Подільчива наша доня. За́вжди́ треба віддавати го́стям більше і краще.

Катруся почервоніла й опустила очі.

— Що з тобою? — запитав тато.

— Нічого... — прошепотіла й мало не заплакала.

— Невже нічого? — не повірив він.

— Мені соромно сказати, — відповіла Катруся. — Можна я мамі скажу?

— Можна.

Побігла Катруся до мами:

— Я дала більшу половинку яблука Орисі...

— Правильно зробила.

— А знаєш, мамо, чому я дала їй більшу половину?

— Бо ми вчили тебе так завжди робити.

Катрусі знову стало соромно, і вона зізналася:

— Та половина надгнила...

— Он як! — здивувалася мама.— Це ж треба мені так помилитися!

— Мамо,— сказала Катруся,— ти вже не помилятимешся. Я більше ніколи так не робитиму!..

— Звичайно, не робитимеш,— погодилася мама.— Я тобі вірю.

А Катруся відрізала від своєї половини скибочку і понесла Орисі...

Розглянь малюнки. Які частини твору вони ілюструють? Прочитай.

За що тато похвалив Катрусю?

Як поводити себе Катруся? Поміркуй, як характеризують дівчинку такі слова автора:

- а) з жалем подивилася на яблуко; зітхнула жалібно;
- б) почервоніла й опустила очі; прошепотіла й мало не заплакала.

Чому Катрусі було соромно?

Всеволод Нестайко

РУДЕНЬКИЙ

На дитячому майданчику гралося двоє хлопчиків і дівчинка. Щойно від них одійшла бабуся, яка дала кожному по цукерці.

Чорнявий швидкоокий хлопчик поха́пливо¹ тицьнув цукерку до рота, тим часом як дівчинка і руденький хлопчик свої ще тільки розгортали. Враз чорнявий хлопчик вихопив у дівчинки цукерку і дремену́в² у під'їзд. Дівчинка зойкнула, беспорядно скривілась і заплакала.

Руденький подивився на дівчинку, тоді на свою цукерку, тоді знов на дівчинку, тицьнув їй цукерку і швидко пішов геть. Наче боявся, що вона поверне її.

Коли він проходив повз дідуся, який сидів неподалік на лавочці і все те бачив, дідусь усміхнувся до нього і сказав:

¹ Поха́пливо — швидко.

² Дремену́в — побіг.

— Ти зробив правильно. Ти хороший хлопчик. Руденький спинився, почервонів. Потім зітхнув:

— Ні, дідусю, я не зовсім хороший... Мені не хотілося віддавати... Правда!.. І чого поганим бути легко, а хорошим важко? Мені інколи хочеться бути поганим. Але... але соромно.

Дідусь пильно глянув на нього:

— Ну, тоді я помилився. Пробач. Ти не просто хороший хлопчик. Ти справжній молодець. Бо в тебе є совість, голубе мій,— це в людині головне.

І дідусь ласкаво поплескав його по плечі.

Хто грався на дитячому майданчику?

Що дала дітям бабуся?

Що зробив чорнявий хлопчик? А руденький? Прочитай.

Схарактеризуй кожного з хлопчиків за допомогою наведених слів:

добрий
жадібний
турботливий
сором'язливий
безсоромний

Прочитай розмову руденького хлопчика з дідусем. Чому хлопчик почервонів?

Що в людині є головним? Чому?

Якщо є совість, то є і сором.

А сорому нема — немає й совісті.

ВІЙДИ, ВІЙДИ, СОНЕЧКО

Вийди, вийди, сонечко,
 на дідове полечко,
 на бабине зіллячко,
 на наше подвір'ячко,
 на весняні квітоньки,
 на маленькі дітоньки,
 там вони граються,
 тебе дожидаються.

Подумай, коли співають цю пісню.

Які українські народні пісні про весну ти знаєш? Заспівай або розкажи одну з них.

Пригадай твори про перші весняні квіти. Хто їх автори? Які весняні святá ти знаєш?

День народження якого видатного українського поета відзначають на початку весни? Що ти можеш розповісти про дитинство Т. Г. Шевченка? Які його твори знаєш напам'ять? Розкажи.

Пригадай твори про гарні вчинки дітей.

Прочитай подані нижче уривки. Пригадай, з яких вони творів. Одне з оповідань (на вибір) перекажи.

...Тим часом почався урок, і вчителька робила перекличку.

— А де Надійка? — запитала вона і глянула на Катруся.

Дівчинка встала, знизала плечима.

— Вона переводить через дорогу якогось чужого дідуся.

Катруся хотіла ще щось додати, але цієї миті відчинилися двері й до класу вбігла захекана Надійка...

...Раптом над великою тополюною гілкою знялася пташка, запищала тривожно. І в ту ж мить біля лавки впало маленьке пташеня.

Микола зрозумів, що пташеня випало з гнізда, а мати його — в розпачі.

Одна з дівчаток взяла пташеня й сказала:

— Як би ж це хто сміливий був зараз у школі... він би поліз на дерево й поклав пташеня в гніздо.

Микола був дуже боязким...

Розглянь малюнки. Які відомі тобі твори ними можна проілюструвати?

Який із прочитаних творів схвилював тебе найбільше? Знайди його і прочитай ще раз.

Знайди в бібліотеці та прочитай улітку ці
книжки:

Сухомлинський Василь
Квітка сонця

Копиленко Олександр
Ігальня для птахів

Буцень Олег
Так чи не так?

Воронько Платон
Сніжна зіронька горить

Іваненко Оксана
Сороки

Трубіайні Микола
Пустуни на пароплаві

Забіла Наталія
Олівець-малювець

Демченко Тамара
Варвара

Ярмиш Юрій
Зайчаткова казочка

ЗМІСТ

Мова і мовлення

§ 1.	Усне і писемне мовлення	4
------	-----------------------------------	---

Текст

§ 2.	Текст.	7
§ 3.	Речення.	9

Звуки і букви

§ 4.	Звуки і букви. Алфавіт	11
§ 5.	Голосні звуки. Позначення їх буквами	13
§ 6.	Склад. Правила переносу слів із рядка в рядок.	15
§ 7.	Склад. Наголос. Наголошені й ненаголошені склади і звуки	17
§ 8.	Приголосні звуки. Позначення їх буквами.	21
§ 9.	Дзвінки й глухі приголосні звуки	25
§ 10.	Тверді та м'які приголосні звуки. Позначення м'якості приголосних звуків буквами <i>і, я, ю, є, ь</i>	27
§ 11.	Подовжені м'які приголосні звуки.	35

Запитання і завдання для повторення.	37
---	-----------

§ 12.	Пом'якшення твердих приголосних перед <i>і</i>	39
§ 13.	Відсутність знака м'якшення в кінці слів після букв <i>б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, р</i>	42
§ 14.	Апостроф.	44

Запитання і завдання для повторення.	50
---	-----------

Слово

§ 15.	Слова, які називають предмети.	52
§ 16.	Вживання великої букви	55
§ 17.	Слова, які називають ознаки предметів	58
§ 18.	Слова, які називають дії предметів	63

Запитання і завдання для повторення.	67
---	-----------

Повторення вивченого за рік	70
--	-----------

В гостях у казки

Усач Г. Шукаю казку	78
Скажу вам, діти, казку	79
Рукавичка. Українська народна казка	79

Півник і двоє мишенят. <i>Українська народна казка</i> . . .	83
Лисичка-суддя. <i>Українська народна казка</i>	86
Лисичка та журавель. <i>Українська народна казка</i> . . .	88
Франко І. Лисичка і рак	90
Литвиненко В. Лисиця та їжак	92
Прочитай. Пригадай. Поміркуй	
Карасьова В. А чом я?	95
Прийшла весна — тепло принесла	
Ой минула вже зима. <i>Українська народна пісня</i> . . .	96
Благослови, мати	97
Ой весна, весна — днем красна.	97
Буцень О. Як приходять весна	98
Забіла Н. Барвінок	99
Бойко Грицько. На мамине свято	100
Пономаренко М. Подарунок	101
Шевченко Т. Встала весна	104
Маленьким про великого Тараса. <i>За О. Іваненко</i> . .	104
Моторний О. Зернятко	107
Мегелик Д. Вербичка	108
Чухліб В. Хатка на тополі	108
Шаройко В. Що за пташка?	110
Костенко Л. Перекинута шпаківня	110
Сухомлинський В. Як Микола став хоробрим	111
Твої ровесники	
Стеценко М. Першокласниця	112
Комар Б. Дві груші й одна	114
Буцень О. У новій школі	116
Сухомлинський В. Мишків велосипед.	117
Слабошпицький М. Яблуко.	119
Нестайко В. Руденький	121
Прочитай. Пригадай. Поміркуй	
Вийди, вийди, сонечко. <i>Українська народна пісня</i> .	123
Інформаційна сторінка	125

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	в кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

КОВАЛЕНКО Ольга Миколаївна

**«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»
підручник для 2 класу з навчанням російською мовою
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах, з аудіосупроводом)
(Частина 2)**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Провідний редактор *Н. В. Бірічева*. Редактор *Т. О. Попова*. Технічний редактор *Т. Г. Орел*.
Художнє оформлення *В. І. Труфена*. Коректор *Н. В. Красна*.

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання

Підписано до друку 24.05.2019. Формат 70 × 100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 10,40. Обл.-вид. арк 9,8. Наклад 18268 прим. Зам. 7504-2019.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «Тріада-Пак».
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5340 від 15.05.2017.
Тел.: +38(057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua.

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ З РЯДКА В РЯДОК

Слова переносяться з рядка в рядок по складах:
Хо-дили або *ходи-ли*, *каз-ка*.

Склад з однієї букви не залишається в рядку і не переноситься: *Іра*, *яли-на*, *бі-гає*.

Букви *ь*, *й* при переносі не відриваються від попередньої букви. Перенось так:
паль-то, *бать-ко*, *чай-ка*, *лій-ка*.

При переносі слів не можна розривати буквосполучення *ьо*, *йо*. Перенось так:
сьо-мий, *де-ньок*, *ра-йон*, *бо-йовий* або *бойо-вий*.

Апостроф при переносі не відокремлюється від попередньої букви. Перенось так:
де-в'ять або *дев'-ять*.

СЛОВА, ВИМОВУ І НАПИСАННЯ ЯКИХ ТРЕБА ЗАПАМ'ЯТАТИ

ведмі́дь	жа́йворонок	Украї́на
ве́ресень	завда́ння	украї́нський
вира́зно	за́єць	учи́тель
ву́лиця	зозу́ля	черво́ний
геро́й	Ки́їв	четве́р
дива́н	неді́ля	чита́ння
дити́на	одина́дцять	чотирна́дцять
духмя́ний	озна́ки	шофе́р
дя́тел	о́лень	я́сен

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 клас. Частина 2

Особливості підручника:

- ◆ доступний виклад навчального матеріалу
- ◆ сучасний підхід до формування основ мовної та літературознавчої компетентностей учнів
- ◆ використання ефективних прийомів вивчення фонетичного і граматичного матеріалу
- ◆ формування початкових орфографічних навичок
- ◆ вправи з розвитку зв'язного мовлення
- ◆ визначення орієнтовного кола дитячого читання
- ◆ чітка система роботи над змістом художнього твору

Інтернет-підтримка дозволить отримати зразки правильного і виразного читання окремих художніх творів.

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Інтернет-підтримка
interactive.ranok.com.ua

